

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

Jolita Jatulienė

**Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo
vietovėse kriminologinė charakteristika Utenos
apskirtyje**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas -
lekt. Brigita Palavinskienė**

**Konsultantas -
prof.dr. Genovaitė Babachinaitė**

Vilnius, 2008

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

TEMA

**Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo
vietovėse kriminologinė charakteristika Utenos
apskirtyje**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -

lekt. Brigita Palavinskienė

Konsultantas -

prof.dr. Genovaitė Babachinaitė

Recenzentas –

Atliko: Jolita Jatulienė

VAF, Teisė ir policijos veikla,
neakivaizd. st.

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS	4
1. SMURTO SAMPRATA	7
1.1. Smurto rūšys	11
1.1.1. Fizinis smurtas	12
1.1.2. Psichinis smurtas	13
1.1.3. Seksualinis smurtas	14
1.1.4. Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones šeimoje	15
1.2. Smurto prieš senyvo amžiaus asmenis priežastys bei jo sukeltos pasekmės aukai	17
2. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ASMENIS REGLAMENTAVIMAS TEISĖS AKTUOSE	22
3. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES KAIMO VIETOVĖSE UTENOS APSKRITYJE PAPLITIMAS	27
3.1. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje kriminologinio tyrimo rezultatų analizė	27
4. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES KAIMO VIETOVĖSE PREVENCIJOS ANALIZĖ IR SIŪLYMAI	43
IŠVADOS	54
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS	57
ANOTACIJA	58
DIE ANNOTATION	59
SANTRAUKA	60
ZUSAMMENFASSUNG	61
PRIEDAI	63

IVADAS

Temos aktualumas. Bendras nusikalstamumo lygis Lietuvoje auga. Daugėja ir smurtinių nusikaltimų prieš senyvo amžiaus žmones. Teisėsaugos institucijų statistiniai duomenys neatspindi realios smurto situacijos šalyje, tačiau kiekvienas smurto prieš senyvo amžiaus žmones atvejis slepia sunkų nusikaltimą ir individualią tragediją. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau - Konstitucijos) 21 straipsnis įtvirtina visuotinai pripažintą žmogaus teisę į asmens neliečiamybę - draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis.¹ Konstitucijos 22 straipsnis numato, jog žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsinosi į jo garbę bei orumą. Remiantis, tuo, jog Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas, juo galime remtis, gindami pažeistas teises. Pateiktos Konstitucijos nuostatos draudžia smurtą ir garantuoja privataus gyvenimo apsaugą.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos² (priimta 2000 m. gruodžio 7 d. Nicoje) 25 straipsnyje teigiama, kad Sąjunga pripažįsta ir gerbia pagyvenusių žmonių teisę gyventi oriai ir nepriklausomai bei dalyvauti visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime. Europoje sparčiai didėja 65 metų amžiaus ir vyresnių gyventojų dalis. Šios tendencijos būdingos ir Lietuvai.

Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse yra latentinis (užslėptas) reiškinys. Todėl šios smurto formos pakankamo ištyrimo lygio nebuvimas bei prevencijos priemonių poreikis sąlygojo šio darbo temos pasirinkimą.

Temos ištyrimo lygis ir darbo mokslinis naujumas. Smurto prieš senyvo amžiaus žmones tema Lietuvos teisės moksle nėra plačiai nagrinėta. Dažniausiai lietuvių teisės specialistai nagrinėja temas, susijusias su smurtu prieš moteris bei vaikus. Savo ruožtu, pasigendama teisinės literatūros bei monografinių ir periodinio pobūdžio darbų, kuriuose būtų tiksliai ir išsamiai aptariamoms smurto prieš senyvo amžiaus žmones tendencijoms. Praktiškai smurtas prieš senyvo amžiaus žmones, kaip ir smurtas prieš neįgalius asmenis, Lietuvoje nėra analizuotas.

Lietuvoje nėra renkami oficialūs statistiniai duomenys apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą. Lietuvos Statistikos departamento turimi duomenys nusikalstamumo srityje neatspindi nagrinėjamos problemos, o turima informacija pateikiama neišskiriant smurtą patyrusios aukos požymio. Policijoje registruojami tik nusižengimai, apibūdinami kaip smurtiniai nusikaltimai. Konfliktinių situacijų viešinimui trukdo finansinis priklausomumas, vidinis prieraišumas,

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

² Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2000 m. gruodžio 7 d. Nica.

<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LT.01000101.htm> (Prisijungimo laikas 2008 12 19)

visuomenės nuomonė, baimė, tradicijos bei kitos priežastys. Problema yra labai subtili, todėl smurto prieš senyvo amžiaus žmones mastą, priežastis ir pasekmes išsamiau bei tiksliau atskleidžia sociologiniai tyrimai.

Magistro baigiamojo darbo temos pasirinkimą sąlygojo tai, kad smurto prieš senyvo amžiaus žmones problema egzistuoja ir labai skaudžiai paliečia didelę visuomenės dalį. Visuomenė nepasirengusi patikėti, kad smurtas prieš senyvo amžiaus žmones yra opi problema. Šiuo metu smurto prieš senyvo amžiaus žmones didėjimą lemia ir šalies ekonominės, socialinės sąlygos bei moralinės nuostatos.

Tyrimo objektas – smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje.

Tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys klausimus, susijusius su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones bei smurtu apskritai, teisinė ir psichologinė literatūra, anoniminių apklausų duomenys.

Darbo tikslas – apibrėžti smurto prieš senyvo amžiaus žmones sampratą, išnagrinėti smurto priežastis ir pateikti smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijos galimybes.

Siekiant šių tikslų, keliami tokie **uždaviniai**:

- ✓ apibrėžti smurto prieš senyvo amžiaus žmones sampratą;
- ✓ išskirti smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis;
- ✓ atskleisti smurto prieš senyvo amžiaus žmones ir smurto apskritai priežastis;
- ✓ apžvelgti smurto reglamentavimą Lietuvos teisės aktuose;
- ✓ ištirti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą kaimo vietovėse Utenos apskrityje;
- ✓ vadovaujantis Lietuvos teisės aktais ir kita literatūra, apžvelgti smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijos esminius aspektus;
- ✓ pateikti pasiūlymus smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijai gerinti.

Tyrimo metodai ir šaltiniai.

Darbo šaltiniai - Lietuvos teisės aktai smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijos srityje, teisinė ir psichologinė literatūra, tyrimų duomenys ir kt. Siekiant apibrėžti smurto prieš senyvo amžiaus žmones sampratą bei paplitimą kaimo vietovėse Utenos apskrityje, buvo nagrinėjama mokslinė literatūra, taikomi šaltinių analizės bei apibendrinimo lyginamosios analizės metodai. Tiriamojoje darbo dalyje atliktas kriminologinis tyrimas anketiniu metodu.

Darbo struktūra. Šis darbas susideda iš įvado, keturių pagrindinių skyrių, dalis jų skirstomi į poskyrius, išvadų, siūlymų ir rekomendacijų, literatūros sąrašo, anotacijos bei santraukos lietuvių ir vokiečių kalbomis, priedų.

Kai kurių sąvokų vartosenos patikslinimas. Reikia pažymėti, kad analizuojant pasirinktą temą svarbu apibrėžti senyvo amžiaus žmonių, kurių atžvilgiu pasireiškia smurto apraiškos, kategoriją.

Tiksliai apibrėžti, senatvės amžių gana sudėtinga. Pažymėtina, kad senyvas amžius tai yra vertinamasis asmens gyvenimo kriterijus. Raidos psichologai teigia, kad senatve laikomas amžius apytikriai nuo 65 metų. Tačiau šis amžius labai priklauso nuo asmens socialinio amžiaus. Žmonės, esantys jaunesni ir neturtingi, senatvės pradžią laiko 55 metų amžių, o štai vyresniems ir pasiturintiems senatvė prasideda nuo 65 ar net nuo 75 metų (Žukauskienė R., 2007).³

Pažymėtina, kad apibrėžiant senyvo žmogaus amžių negalima remtis vien tik pensinio amžiaus kriterijais. Todėl senyvo amžiaus žmones sąlyginai apibrėšime asmenis, kurių amžius viršija 65 metų ribą.

Tiriamąjį darbo teritorinis pasirinkimas. Šiame darbe bus apžvelgtos smurto prieš senyvo amžiaus žmones tendencijos kaimo vietovėse Utenos apskrityje. Pastebėtina, kad Utenos apskritį sudaro šeši rajonai: Utenos (Vyžuonų seniūnija, Utenos miesto seniūnija, Daugailių seniūnija, Kuktiškių seniūnija, Leliūnų seniūnija, Saldutiškio seniūnija, Sudeikių seniūnija, Tauragnų seniūnija, Utenos seniūnija, Užpalių seniūnija), Anykščių (Andrioniškio seniūnija, Anykščių seniūnija, Debeikių seniūnija, Kavarsko seniūnija, Kurklių seniūnija, Skiemonių seniūnija, Svėdasų seniūnija, Traupio seniūnija, Troškūnų seniūnija, Viešintų seniūnija), Ignalinos (Ceikinių seniūnija, Didžiasalio seniūnija, Dūkšto seniūnija, Ignalinos seniūnija, Ignalinos miesto seniūnija, Linkmenų seniūnija, Kazitiškio seniūnija, Mielagėnų seniūnija, Naujojo Daugėlišio seniūnija, Rimšės seniūnija, Tverečiaus seniūnija, Vidiškių seniūnija), Molėtų (Alantos seniūnija, Balninkų seniūnija, Čiulėnų seniūnija, Dubingių seniūnija, Giedraičių seniūnija, Inturkės seniūnija, Jonišio seniūnija, Luokės seniūnija, Mindūnų seniūnija, Suginčių seniūnija, Videniškių seniūnija), Visagino savivaldybė, Zarasų (Antazavės seniūnija, Antalieptės seniūnija, Degučių seniūnija, Dusetų seniūnija, Imbrado seniūnija, Salako seniūnija, Suvieko seniūnija, Turmanto seniūnija, Zarasų seniūnija, Zarasų miesto seniūnija).

Iš kiekvieno rajono atsitiktinės atrankos būdu buvo pasirinktos atskirų seniūnijų kaimo vietovės, kuriose buvo atliktas kriminologinis tyrimas bei išskirtos tam tikros tendencijos.

³ <http://nesnausk.org/klinikine-psichologija/2008/11/19/senyvo-amziaus-zmoniu-konsultavimas-remiantis-egzistenciniu-pozitium/>. (Prisijungimo laikas: 2008-11-15).

1. SMURTO SAMPRATA

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis įtvirtina visuotinai pripažintą žmogaus teisę į asmens neliečiamybę.⁴ Konstitucijos 22 straipsnis numato, jog žmogaus privatus gyvenimas yra neliečiamas. Žmogaus privatus gyvenimas - tai kiekvieno asmens teisė gyventi taip, kad jis būtų apsaugotas nuo savavališko kišimosi į jo asmeninį gyvenimą. Tai yra tokia sritis, kuri būtent dėl asmeninio ir emocinio pobūdžio negali būti formalizuota, apibrėžta privalomomis vykdyti taisyklėmis.⁵

Žmogaus elgesį dažniausiai lemia jo psichologija bei visuomenėje vyraujančios dorovės, moralės ir etikos socialinės normos. Žmogus – tai ne tik visuomenės, kaip atskiro socialinio junginio, narys. Be profesinės ar gamybinės veiklos, dalyvavimo visuomeniniame gyvenime, jis egzistuoja kaip laisva, autonomiška būtybė, tam tikra prasme nepriklausoma nuo visuomenės, valstybės ar kitų žmonių.

Dažnai „*smurtas*“ įsivaizduojamas kaip šiurkšti prievarta, fizinės jėgos vartojimas prieš asmenį, sukeltą fizinį skausmą ar ribojant nukentėjusiojo laisvę. Tačiau toks smurto suvokimas nėra visiškai tikslus. Pradedant analizuoti bet kokio socialinio reiškimo priežastis, pirmiausia reikėtų tinkamai suvokti patį reiškinį.

Šioje darbo dalyje nagrinėjami smurto sampratos esminiai aspektai bei pateikiama šio reiškinio sąvoka. Nagrinėjant smurto prieš senyvo amžiaus žmones sampratą, visų pirma, reikėtų atkreipti dėmesį į smurto sampratą apskritai, kuri yra vartojama baudžiamojoje teisėje bei kitoje teisinėje literatūroje arba psichologijos mokslo kontekste.

Psichologai teigia, kad smurtas – tai fizinės ar emocinės kančios, sužalojimas, panaudojant jėgą, turint tikslą ką nors fiziškai ar psichologiškai paveikti; smurtas - tai prievartinis asmens laisvės suvaržymas, stipriai įtakojantis normalią egzistenciją.⁶ Pasak jų, smurtas pasižymi tuo, kad jo metu asmuo yra paverčiamas negyvu objektu ir smurto atveju yra tam tikras pavojus gyvybei – nuo nežymaus iki labai akivaizdaus.

Psichologijos mokslas skiria tris smurto pasireiškimo formas:

- 1) *išraiška* – žmogus išreiškia savo nekontroliuojamą pyktį, įniršį, pavydą;
- 2) *manipuliacija* – smurtas yra naudojamas kaip būdas kontroliuoti kitus bei gauti tai, ko smurtautojas nori;
- 3) *kerštas* – smurtu yra atkeršijama tiems, kurie anksčiau nuskriaudė.⁷

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

⁵ Jovaišas K. LR Konstitucijos 22 straipsnio komentaras. // LR Konstitucijos komentaras. 1 dalis. – Vilnius. Teisės institutas, 2000. P.162-163.

⁶ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius, LR Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 3.

⁷ Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius. LR

Psichologijos mokslas smurtą tapatina su tam tikro konflikto pasekme, o tiksliau - dažnu šiuolaikinėje visuomenėje konflikto sprendimo rezultatu. Psichologas A. Jacikevičius skiria dvi konflikto sprendimo galimybes, kurių viena, kaip pamatysime – smurto kilimo pasekmė:

1. Jeigu konfliktas yra išspręstas nuoširdžiai, tai yra pagal dalyvių pageidavimus ir pasitenkinimą, gali būti padėtas pagrindas teigiamiems ir glaudiems santykiams;

2. Jeigu konfliktas neišspręstas, o tik nuslopintas, išlieka tikimybė, kad ateityje jis įgaus rimtesnes ir pavojingesnes formas, kurių viena – smurtas.⁸

Reikia pastebėti, kad **teisinėje literatūroje ir kriminologijos moksle** smurtas suvokiamas kitaip negu psichologijoje. Dažniausiai teisinėje literatūroje randame žodžių junginį “*smurtiniai nusikaltimai*”. Akivaizdu, jog smurtiniais yra vadinami nusikaltimai, susiję su smurtu. Taigi vėl iškyla būtinybė apibrėžti smurto sampratą. Prof. dr. G. Babachinaitė smurtiniais nusikaltimais įvardija nusikaltimus fiziniam asmeniui, kurie yra padaromi naudojant įvairų smurtą: nužudymai, sunkūs kūno sužalojimai ir išžaginimai.⁹ Profesorės teigimu, prie smurtinių nusikaltimų reikėtų priskirti sunkiausius tyčinius nusikaltimus, kuriais yra sužalojama asmens sveikata, atimama laisvė, pažeminamas orumas. Kitaip tariant tai yra trys aukščiau minėtos nusikaltimų rūšys. Minėtus smurtinius nusikaltimus vienija bendras pasikėsینimo objektas, patys sunkiausi padariniai, kadangi prarandama asmens gyvybė, sveikata, lytinė laisvė, taip pat nusikaltimo padarymo būdas kaip priemonė pasiekti nusikalstamą tikslą.

Atsižvelgiant į prof. dr. G. Babachinaitės pateiktą smurtinių nusikaltimų sampratą, manytume, jog smurtą, kaip atskirą reiškinį, tikslinga apibrėžti būtent smurtiniams nusikaltimams būdingais bruožais. “*Smurtas*” šiuo aspektu galėtų būti įvardijamas kaip fizinio asmens atžvilgiu padaromi neigiami veiksmai, kuriais yra sužalojama asmens sveikata, atimama laisvė arba pažeminamas orumas.

2005 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo Nr.X-296 2 str. smurtinis nusikaltimas apibrėžiamas kaip Baudžiamajame kodekse numatyto apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo požymių turinti veika, kuria buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba pasikėsinta į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą.¹⁰

Vieningo smurto prieš senyvo amžiaus žmones apibrėžimo, kaip ir smurto apskritai, literatūroje nerasime, tačiau pateikta **smurto** sąvoka – tai tik vienas iš daugybės bandymų apibrėžti

Sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 4-5.

⁸ Jacikevičius A. Žmonių grupių (socialinė) psichologija. – Vilnius, 1996. P.60-71.

⁹ Babachinaitė G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje. // Jurisprudencija. – Vilnius. 1999, t. 12(4). P. 97-103.

¹⁰2005 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas Nr.X-296 //Valstybės Žinios, 2005.07.14, Nr.: 85, Publikacijos Nr.: 3140.

ši asocialų reiškinių. Todėl siekiant išsamaus bei nuoseklaus temos nagrinėjimo, reikėtų apžvelgti kitus, teisinėje literatūroje dažniausiai vartojamus, termino “**smurtas**” apibrėžimus.

Pirmiausia reikėtų išskirti *smurtą plačiąja prasme* – tai fizinė, seksualinė, psichologinė prievarta, žmogaus nepriežiūra. Fizinis smurtas siaurąja prasme suvokiamas kaip prievarta prieš asmenį: stumdymas, mušimas, sužeidimas, nužudymas; psichologinis, emocinis smurtas – tai dažniausiai su fizine prievarta susiję įžeidžiantys žodžiai, pastabos, grasinimai, draudimai, gąsdinimai, kuriais yra siekiama asmenį įskaudinti, įbauginti, priversti suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo.¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentare aiškinant anksčiau galiojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 118 straipsnyje numatyto nusikaltimo (išžaginimo) sudėtį, teigiama, kad fizinis smurtas išžaginimo sudėtyje – tai mušimas, smūgių sudavimas, smauginimas, surišimas ir panašūs veiksniai nukentėjusiajai, siekiant nuslopinti, palaužti jos pasipriešinimą arba išvengti pasipriešinimo ir lytiškai santykiauti, tenkinti lytinę aistrą nurodytais būdais prieš jos valią. Minėto straipsnio numatyto nusikaltimo sudėtyje smurtas suvokiamas kaip priemonė, kuria yra palaužiamas nenoras, rodomas ar tikėtinas pasipriešinimas. Grasinimai – taip pat smurtas, kitaip tariant, tai viena smurto rūšių – psichinis smurtas, pasireiškiantis grasinimu žodžiu (grasinimas sumušti, sužaloti, nužudyti) ar veiksmais (tai atitinkamos situacijos sudarymas ar gestai, kuomet ketinimai aiškūs be žodžių).¹

Analizuojant smurtą, būtina aptarti ir tam tikrus specifines smurto stadijas, kurios vienaip ar kitaip pasireiškia konfliktinėje aplinkoje. Taigi, smurtas – tai standartinė elgesio sistema, kurią paprastai sudaro keli ciklai, o kiekvienas iš jų turi tris stadijas:

- ✓ augančios įtampos stadija,
- ✓ aktyvaus smurto stadija,
- ✓ meilės ir atgailos stadija.

1. Augančios įtampos stadija.

Asmuo paprastai reaguoja ramiai, stengdamasis sušvelninti aplinkybes arba apginti savo padėtį. Abi pusės gali teisinti smurtaujančio elgesį: reakcija į stresą darbe, dėl pinigų ir t.t. Didėjant įtampai, patiriančio smurtą balansavimo galimybės silpnėja. Kaip tik šioje stadijoje patiriančiam smurtą labiausiai reikia ieškoti efektyvios pagalbos ir palaikymo.

2. Aktyvaus smurto stadija.

Pykčio priepuoliai tokie stiprūs, kad skriaudėjas nebegali jų paneigti, o patiriantis smurtą nebegali ignoruoti smarkaus poveikio. Tačiau dažniausiai neigiamas incidento rimtumas, būtinybė kreiptis į policiją ar medicinos įstaigas. Šioje stadijoje būtina padėti patiriančiam smurtą suvokti,

¹¹ Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje., - Vilnius. Vilniaus universitetas. Moterų studijų centras, 1997. P. 7-9.

kad numatomo, spėjamo, laukiamo smurto akto galima išvengti: išeiti iš namų, pasislėpti, pasikviesti į pagalbą pažįstamus.

3. Meilės ir atgailos stadija.

Šiuo laikotarpiu smurtautojas gali būti geras, mylintis, jaustis kaltas, žadėti niekada nebesmurtauti, arba atvirksčiai, apkaltinti smurto auką išprovokavus smurtą. Tokiu metu smurto auka jaučiasi laiminga, tiki to žmogaus pasikeitimu. Tačiau būtina nepamiršti – kartą patirtas smurtas, ateityje gali pasikartoti dažniau bei intensyvesne forma.

Aptarus terminą “*smurtas*” apskritai, reikėtų detaliau išanalizuoti vieną šiuo metu Lietuvoje labai paplitusią bei šio darbo pagrindinę smurto apraišką – **smurtą prieš senyvo amžiaus žmones**.

Smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis – tai smurtas, pasireiškiantis silpnesnių (kartais bejėgių), fiziologiškai senesnių visuomenės narių atžvilgiu. Tai galima paaiškinti tuo, kad kiekviena visuomenė remiasi nerašytomis moralės normomis ir taisyklėmis, kurios atspindi tos visuomenės narių gyvenimo tradicijas, jų pasaulėžiūrą, paveldėtą iš senelių ir tėvų.

Smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis – tai paslėpta problema, kadangi yra labai sunku nustatyti, kur, kada ir kaip jis pasireiškia. Ši problema dažnai yra nematoma, bendruomenėse ji paprastai slepiama baiminantis, kad jos egzistavimo pripažinimas nepažeistų bendruomenės noliečiamumo. Oficiali statistika dėl daugelio priežasčių neatspindi realios padėties.

Reikėtų pabrėžti, jog konfliktai dėl smurto senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu priskiriami vienai iš mažiausiai tirtų konfliktų kategorijų. Manytina, kad tokių konfliktų objektyviam bei visapusiškam ištyrimui trukdo daugelis veiksnių bei sąlygų. Vieni iš pagrindinių veiksnių yra nukentėjusių asmenų amžius, gyvenimo sąlygos, aplinka.

Smurtas visuomenėje yra suvokiamas kaip fizinė, psichologinė, seksualinė prievarta, kurią nukentėjusysis patiria, dalyvaudamas visuomeniniame gyvenime. Tuo tarpu kalbant apie smurtą prieš senyvo amžiaus žmones, pažymėtina, jog smurto prieš asmenį sąvoka dažniausiai yra taikoma kaip kompleksinė, apimanti tris pagrindinius elementus: psichologinę, fizinę ir ekonominę prievartą. Pastebėtina, kad prievarta – tai vienas esminių terminų, vartojamų apibrėžiant smurtą.

1.1. SMURTO RŪŠYS

Teorijoje bei praktikoje galima išskirti įvairias smurto prieš senyvo amžiaus asmenis rūšis: fizinę, psichologinę, ekonominę bei seksualinę prievartą, spaudimą, šantažą ir pan. Manoma, kad negalima griežtai atskirti smurto rūšių, nes, pavyzdžiui, fizinio ar seksualinio smurto atveju pasireiškia ir psichologinė prievarta. Todėl fiksuojant smurto faktą dažniausiai nurodoma tik viena, išorėje geriau matoma smurto forma, o kitos atmainos (gal dar svarbesnės) net nematomos.¹²

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonėje dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio pažymima, kad senyvo amžiaus žmonių orumą žeminantis elgesys (smurtas) apima ne tik fizinę prievartą, bet ir visus veiksmus bei neveikimą, kurie daro sunkų neigiamą poveikį senyvo amžiaus žmonių gyvenimui ir savijautai. Remiantis Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto išreikšta pozicija, galima būtų išskirti šias smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis:

- tiesioginis fizinis smurtas (mušimas, purtymas, žnaibymas, fizinio suvaržymo priemonių taikymas, mechaninis įtvirtinimas, pagalbinių judėjimo priemonių atėmimas, kt.),
- netiesioginis fizinis smurtas (vaistų, pvz., raminamųjų, skyrimas be leidimo, kt.),
- seksualinis išnaudojimas (individualių drovumo ribų nepaisymas, seksualinis kontaktas be sutikimo, kt.),
- emocinis arba psichinis smurtas (žodinė agresija, nepagarbus elgesys arba ignoravimas, emocinis šaltumas, socialinė izoliacija, grasinimai fiziniu ar kitokiu smurtu ar žiauriu elgesiu, užgauliojimas, žeminimas, kt.),
- finansinis arba kitoks materialinis išnaudojimas (disponavimas turtu be įgaliojimų, nekilnojamo turto pardavimas be sutikimo, įtikinėjimas arba vertimas dovanoti pinigus, pinigų arba vertingų daiktų pasisavinimas, pinigų prievartavimas, senyvo amžiaus žmonių kaip tikslinės grupės sandoriams sudaryti išnaudojimas, kt.),
- nepriežiūra (būtiną kasdienę pagalbą ir higieną arba bendrą priežiūrą nesuteikimas, ypač nepakankamas aprūpinimas maistu ir gėrimu, taip pat nepakankama nevaikštančių pacientų priežiūra, dėl kurios susidaro pragulos (decubitus ulcer), kt.),
- grasinimai palikti arba atiduoti į globos įstaigą,
- įtraukimas į medicininius tyrimus nesant sutikimo arba prieš asmens valią.¹³

¹² Kairienė B. Agresyvumo raiška ir ištakos: prevencijos pedagogikos kontekstas. Pedagogika, 2000, Nr.44.

¹³ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio. Oficialusis leidinys C 044, 16/02/2008 p. 0109 – 0114.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:01:LT:HTML>. Prisijungimo laikas: 2008 11 17.

Retai pasitaiko, kad smurtautojų aukos patiria visą kompleksą prievartos apraiškų, todėl smurto rūšių atskyrimas yra sąlyginis dalykas. Fizinė, ekonominė prievarta neatsiejama nuo psichinės ir emocinės prievartos. Prievartos formų atskyrimas nėra savitiksliis dalykas, siekiama, kad aukos geriau suvoktų kilusius padarinius ir jų teisinį įvertinimą. Bet koks smurtas turi būti teisiškai įvertintas – kvalifikuotas.

Nors teoriškai galima pateikti ir smulkesnių smurto rūšių klasifikacijų, šiame darbe bus apžvelgiamos tik dažniausiai pasireiškiančios smurto prieš senyvo amžiaus asmenis kaimo vietovėse rūšys.

Dažniausiai senyvo amžiaus asmenys kaimo vietovėse patiria fizinį smurtą.

1.1.1 FIZINIS SMURTAS

Fizinis smurtas – tai visuomenei pavojingas poveikis kito žmogaus organizmui prieš jo valią. Fizinio smurto veiksmų pobūdis gali būti įvairus: smūgiai, mušimas, žalojimas ir kitoks poveikis žmogaus kūno išoriniam paviršiui ir jo vidaus organams, panaudojant fizinę jėgą, šaunamąjį ar nešaunamąjį ginklą arba kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir t.t. Nusikalstami smurtiniai veiksmai skiriasi aukai padarytos žalos dydžiu.

Pasak C.Sutton, fizinis smurtas – tai tikras ar tikėtinas fizinis sužalojimas arba nesugebėjimas užkirsti kelią fiziniam sužalojimui (ar kančiai), įskaitant tyčinį nuodijimą, uždusimą ir Munchauseno sindromą, pasitelkus patikėtinį.¹⁴

Fizinis smurtas, pasak psichologo G.Valicko, - tai asmens mušimas naudojant įvairias priemones, spardymas, neatsitiktinis asmens žalojimas ir pan.¹⁵

Teisiškai *fizinis smurtas* – tai smurtautojo veiksmai, dėl kurių sutrikdoma asmens sveikata, jis susargdinamas arba sužalojamas jo kūnas, pažeidžiamas audinių (organų) vientisumas arba sutrikdomos jų funkcijos.¹⁶

Fizinį smurtą vertinant praktiškai skiriamos tokios jo apraiškų formos, kurios realiame gyvenime pasitaiko dažniausiai:

- ✓ smūgiai, išnybimai, spyriai, kirčiai, daiktų svaidymas, daužymas į sieną,
- ✓ fizinis trukdymas išeiti iš namų,
- ✓ uždarymas patalpoje,
- ✓ atsisakymas padėti ligotam, susižeidusiam arba bejėgiam,
- ✓ trukdymas kreiptis medicinos pagalbos,

¹⁴ Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.P.97.

¹⁵ Mažeikienė D. Vaikų bausmės šeimoje ir socialinė adaptacija. Vilnius: LTU, 2003.

¹⁶ Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje: informacinė medžiaga. -Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004. P. 8.

- ✓ trukdymas miegoti,
- ✓ asmens turto gadinimas.

Kaimo vietovėse senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu dažniausiai pasireiškiančios smurtinės veikos yra: nužudymai, įvairaus masto sveikatos sutrikdymai, plėšimai; rečiau - išžaginimai bei seksualiniai prievartavimai.

Pažymėtina, kad fizinis smurtas dažnai yra susijęs su psichologiniu, emociniu smurtu. Įžeidžiančiais žodžiais, pastabomis, grasinimais, draudimais, gąsdinimais siekiama asmenį įskaudinti, įbauginti, priversti suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo. Grasinimai kaip psichologinis smurtas naudojami siekiant nuslopinti galimą aukos pasipriešinimą.

1.1.2. PSICHINIS SMURTAS

Psichinis (emocinis) smurtas – tai žmogaus niekinimas, keiksnėjimas necenzūriniais žodžiais, žodinė agresija, baimės jausmo sukėlimas, grasinimai sužaloti auką arba jos artimuosius, nuolatinės įtampos, stresų sukėlimas, vertimas jaustis kaltu, nors tam nėra objektyvaus pagrindo.¹⁷ Atsižvelgiant į tai, kad senyvo amžiaus žmonės, ypač Lietuvoje, yra labai baikštūs, psichinis smurtas yra labai „patraukli“ ir veiksminga priemonė smurtautojui paveikti auką bei gauti norimą rezultatą.

Psichologinis smurtas įstatyme apibrėžtas teiginiu “grasinimas panaudoti smurtą”. Grasinimas panaudoti smurtą – tai bauginimas, gąsdinimas panaudoti smurtą. Tai poveikio priemonė psichikai, siekiant priversti auką paklusti smurtautojo reikalavimams. Dažniausiai grasinama žodžiu, mostais, ginklo ir kitų daiktų demonstravimu sukuriama neišvengiamo susidorojimo įspūdis.

Praktiškai psichologinis smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis gali pasireikšti kaip:

- ✓ pastovi kritika, šauksmai arba skriaudimas;
- ✓ jausmų ignoravimas;
- ✓ įsitikinimų išjuokimas;
- ✓ baudimas nekreipiant dėmesio į švelnius jausmus;
- ✓ manipuliavimas asmeniu, melavimas;
- ✓ asmens giminaičių ir draugų skriaudimas aukos akivaizdoje;
- ✓ trukdymas asmeniui palaikyti santykius su giminaičiais ir draugais;
- ✓ draudimas naudotis telefonu;
- ✓ viešas asmens žeminimas;
- ✓ persekiojimas;

¹⁷Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje: informacinė medžiaga. -Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004. P. 10.

- ✓ palikimas pavojingose vietose.

Reikia pastebėti, kad psichinis smurtas dažnai seka kartu su kitomis smurto rūšimis. Kaip savarankiška smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis ji taip pat pasitaiko. Psichinis smurtas yra efektyvi poveikio aukai priemonė.

1.1.3. SEKSUALINIS SMURTAS

Seksualinį smurtą galima apibrėžti, kaip asmens seksualinio apsisprendimo laisvės ir (ar) neliečiamumo, garbės ir orumo pažeidimą, pasireiškiantį išžaginimu, seksualiniu prievartavimu, privertimu lytiškai santykiauti, lytinės aistros tenkinimu, seksualiniu priekabiavimu ar asmens tvirkiniu.

Pažymėtina, kad seksualinis smurtas yra viena iš sunkiausių smurto rūšių. Reikia pastebėti, kad šio smurto apraiškų pasireiškia žymiai mažiau, lyginant su fiziniu ar psichologiniu smurtu. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad pasitaiko atvejų, kai seksualinis smurtas tampa kitas smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšis papildančia forma. Seksualinis smurtas prieš senyvo amžiaus asmenis tai - prievartos rūšis, kai senyvo amžiaus asmuo verčiamas tenkinti kito asmens seksualinę aistrą bei kitus poreikius. Seksualinė prievarta gali pasireikšti ir vaginaliniais, analiniais, oraliniais lytiniais santykiais, ir senyvo amžiaus asmens lytinių organų glostymu, lietim, smurtautojo lytinių organų demonstravimu aukai, siekiant seksualinių tikslų, vertimu glostyti ir kitokio panašaus pobūdžio veiksmais.

Svarbu pabrėžti, kad seksualinis smurtas yra latentinis (užslėptas) reiškinys. Senyvo amžiaus žmonės, tapę seksualinės prievartos aukomis, labai sunkiai išgyvena seksualinio smurto įvykius, o smurto pasekmės jaučiamos ilgą laiką. Dažnai dėl gėdos, paniekos, baimės jausmo bei prislėgtumo senyvo amžiaus žmonės yra linkę nuslėpti seksualinio smurto įvykius. Dėl šių priežasčių seksualinis smurtas yra sunkiai tiriamas.

Seksualinį smurtą senyvo amžiaus žmonės (dažniausiai moterys) patiria tiek iš šeimos narių, artimųjų giminaičių tiek ir iš visiškai nepažįstamų smurtautojų. Tačiau dėl anksčiau minėtų priežasčių, seksualinių smurtautojų senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu išaiškinamumas yra labai menkas. Tik vienetiniai atvejai yra keliami į viešumą bei žianiasklaidos pagalba pateikiami plačiai auditorijai.

Kaip atskirą smurto prieš senyvo amžiaus asmenis kategoriją tikslinga būtų išskirti ir apžvelgti smurtą prieš senyvus asmenis šeimoje. Pažymėtina, kad smurtas šeimoje (šeiminis smurtas) gali būti savarankiškas tyrimo objektas. Šią temą yra nagrinėję ne vienas Lietuvos ir užsienio teisės specialistų. Tačiau kitame šio darbo skirsnyje aptarsime tik tą šeiminių smurto sritį, kuri pasireiškia senyvo amžiaus asmenų atžvilgiu.

1.1.4. SMURTAS PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES ŠEIMOJE

Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones dažnai pasireiškia šeimoje (šeiminis smurtas). Dažnai pasitaiko, jog prieš senyvo amžiaus žmones smurtauja jų šeimos nariai bei artimieji giminaičiai. Todėl tikslinga būtų aptarti ir šią smurto apraišką.

Smurtas šeimoje – tai pasikartojantis ir dažnėjantis fizinio, žodinio, dvasinio ir ekonominio įžeidimo, tikintis kontroliuoti, gąsdinti, bauginti, ciklas.

Asmenimis, kurių atžvilgiu gali pasireikšti smurtas šeimoje, gali būti bet kurie šeimos nariai: vaikai, tėvai, sutuoktiniai, senyvo amžiaus asmenys ir kt.

Šiame darbe mus domina būtent smurto prieš senyvus šeimos narius apraiškos.

Pastebėtina, kad prievarta šeimoje – tai, anot prof. V. Justickio,¹⁸ smurtas silpnesnių, priklausomų šeimos narių – moterų, vaikų, senelių – atžvilgiu. Prievarta prieš asmenį yra šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas. Tarptautiniuose teisės aktuose skiriamos tokios **smurto šeimoje rūšys**:

- ✓ fizinis smurtas,
- ✓ psichologinis (emocinis) smurtas,
- ✓ ekonominis smurtas,
- ✓ nepriežiūra.

Remiantis tuo, jog smurtas prieš senyvo amžiaus žmones yra vienas iš smurto šeimoje tipų, šio tipo aukų atžvilgiu pasireiškia analogiškos paminėtosioms smurto šeimoje rūšys.

Retai pasitaiko, kad aukos patiria visą kompleksą prievartos apraiškų, todėl smurto rūšių atskyrimas yra sąlyginis dalykas. Fizinė, ekonominė prievarta neatsiejama nuo psichinės ir emocinės prievartos. Prievartos formų atskyrimas nėra savitiksliis dalykas, siekiama, kad aukos geriau suvoktų kilusius padarinius ir jų teisinį įvertinimą. Bet koks smurtas turi būti teisiškai įvertintas – kvalifikuotas.

Fizinis bei psichinis smurtas senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu buvo aptartas ankstesniuose skyreliuose, todėl tikslinga būtų paanalizuoti kitas smurto prieš senyvus asmenis šeimoje rūšis: ekonominį smurtą bei nepriežiūrą.

Lietuvoje retai įvardinama smurto rūšis yra ekonominis smurtas. Ši smurto rūšis prieš senyvo amžiaus žmones nors ir nėra plačiai nagrinėta, praktinėje gyvenimo sferoje yra dažnai pasitaikanti. **Ekonominis smurtas** - kai vienas suaugęs šeimos narys iš kito atima galimybę tvarkyti šeimos biudžetą, turėti lėšų ir teisių jas tvarkyti savo nuožiūra, ekonominis spaudimas ir t.t.

Labiausiai paplitusios ekonominio smurto formos:

- draudimas asmeniui dirbti;

¹⁸ Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 416-417.

- atimami iš asmens pinigai verčiant prašyti lėšų individualioms reikmėms;
- kai neduoda pinigų būtiniausiems dalykams (maistui, medicinos pagalba);
- kontroliuojamas šeimos biudžetas ir vienvaldiškai priimami finansiniai sprendimai.

Situacija yra itin problemiška, kai senyvo amžiaus žmogus neturi savo gyvenamojo ploto, nuolatinių pajamų, aukoja savo interesus ir taip paklūsta smurtautojui. Lietuvoje nėra valstybės remiamų socialinių programų, kurios padėtų išnaudojamiems senyvo amžiaus šeimos nariams būti ekonomiškai nepriklausomais, turėti pajamų, suteikiančių galimybę išspręsti prieglobsčio ir kitas problemas.

Nepriežiūra – tai dėmesio asmeniui stoka, nesirūpinimas, marinimas badu ir t. t. – visa tai fizinio ir psichologinio smurto dalis. Ši smurto forma pražūtinga tose šeimose, kuriose smurtaujama prieš pagyvenusius bei senyvo amžiaus asmenis. Dėl nepriežiūros, netinkamos slaugos, pavėluotos medicininės pagalbos smurto aukas gali ištikti mirtis, atsirasti įvairių ligų recidyvų, fizinė negalia.

Pasak C.Sutton, nepriežiūra – tai nuolatinis arba didelis nesirūpinimas asmeniu arba nesugebėjimas apginti jį nuo pavojaus, įskaitant šaltį arba badą, arba visiškai nesugebėjimas įgyvendinti svarbių priežiūros aspektų, dėl ko smarkiai sutrinka asmens sveikata.¹⁹

Mokslinėje literatūroje skiriamos šios nepriežiūros rūšys:

- medicininė nepriežiūra (neužtikrinama medicininė priežiūra);
- emocinė, psichologinė nepriežiūra (asmens dėmesio, meilės, saugumo ir paramos poreikių ignoravimas);
- fizinė nepriežiūra (nepakankamas maitinimas).

Be apžvelgtų smurto prieš senyvo amžiaus asmenis šeimoje formų, teisinėje literatūroje skiriamos ir kitos: *atskyrimas ir judėjimo laisvės nesuteikimas, manipuliavimas, vertimas nusižudyti ir t.t.* Tačiau bet kurią iš šių formų galima priskirti kuriai nors iš jau nagrinėtų pagrindinių formų.

Išnagrinėjus smurto prieš senyvo amžiaus asmenis namuose apraiškas, galime daryti išvadą, kad daugeliu atveju nebūtinai pasireiškia tik viena smurto rūšis, paprastai smurtas namuose yra fizinio, psichologinio (emocinio) ir ekonominio smurto bei nepriežiūros derinys. Pirmiausia pasireiškia psichologinis smurtas, pavyzdžiui, grasinimai, gąsdinimai, po jo dažniausiai seka ekonominio smurto forma. Smurtautojas neapsiriboja kuria nors viena smurto forma, jis siekia savo auką sugniuždyti, tiek morališkai, tiek fiziškai.

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones tema yra mažai nagrinėta, nėra atliktų sociologinių tyrimų bei pateiktų vertinimų. Lietuvoje nėra renkami oficialūs statistiniai duomenys apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo ar kitose vietovėse paplitimą. Lietuvos Statistikos

¹⁹ Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.P. 97.

departamento turimi duomenys nusikalstamumo srityje neatspindi egzistuojančių problemų. Problema yra subtili, todėl būtina pilniau bei tiksliau atskleisti smurto prieš senyvo amžiaus žmones mastą, priežastis ir pasekmes.

1.2. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ASMENIS PRIEŽASTYS BEI JO SUKELIAMOS PASEKMĖS AUKAI

Smurtas plačiąja prasme bei smurtas prieš senyvo amžiaus žmonių kategoriją gali pasireikšti dėl įvairių priežasčių, kurias lemia socialinių, kultūrinių, psichologinių, ekonominių ir kitų faktorių derinys. Yra nemažai teorijų, kuriomis bandoma paaiškinti smurto kilmę ir paplitimą. Daugelis teorijų smurtą motyvuojama dėl asmeninio pobūdžio priežasčių: alkoholio ar narkotikų vartojimo, nukentėjusiojo veiksmų, psichinių ligų, stresų, frustracijos, vystymosi atsilikimo, šeimos narių smurtavimo.²⁰

Smurtaujantieji dažnai nesuvokia, iš kur atsiranda juos užvaldęs įtūžis, noras kankinti ir žeminti kitą žmogų. Tyrimai rodo, kad dažniausiai smurtą gimdo smurtas. Tokiu būdu smurtas tampa tiek priežastimi, tiek ir rezultatu. Smurto galima išmokti, ir jis gali tapti nuolatinio elgesio būdu. Jis gali būti ir spontaniška pykčio išraiška dėl vaikystėje patirto pažeminimo, skriaudos, prievartos. Patirto smurto pasekmės gali būti jaučiamos visą žmogaus gyvenimą ir net perduodamos iš kartos į kartą. Savo ruožtu, kažkada patirtas prievarta ateityje gali suponuoti grandininę reakciją. Visuomenė gali nukentėti vien tik dėl to, kad skriaudėjas, kažkada pats buvęs nuskriaustas, nesugebėjo savo nuoskaudos išreikšti kitu būdu.

Patyrusiam smurtą nuskriaustajam, visada lengviau išreikšti savo pyktį kito, silpnesnio asmens atžvilgiu. Senyvo amžiaus žmonės vien tik dėl pakitusių fiziologinių žmogaus savybių, yra „patraukli“ asmenų kategorija, kurių atžvilgiu būtų galima išlieti visą viduje susikaupusį pyktį. Dėl savo bėjėgiškumo, senatvės, sunkios sveikatos senyvi žmonės negali tinkamai apsiginti nuo skriaudėjo prievartos.

Svarbu pabrėžti, kad visuomenės *bendrasis kultūros lygis bei mentalitetas* yra viena iš sudėtingesnių ir svarbesnių smurto priežasčių. Nuo visuomenėje vyraujančių tradicijų, papročių bei nusistovėjusių moralės ir socialinių normų, dažnai priklauso ir smurtautojų elgesys bei taikomos prievartos formos. Kuo visuomenėje aukštesnis kultūros lygis, tuo ir toje visuomenėje gyvenančių žmonių mentalitetas yra aukštesnis. Toje visuomenėje bei žmonių bendruomenėje, kurioje

²⁰ Pečiūrienė J. ir kt. Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas. -Vilnius: Moterų informacijos centras, 1998. P. 16.

kiekvienas gerbia kitą žmogų, laiko jį savo artimu, smurtas prieš senyvo amžiaus žmones pasireiškia žymiai rečiau.

Specifinė visuomenės smurto priežastis yra **socialiniai ir ekonominiai kataklizmai**. Daugybė visuomenės nuomonės apklausų ir kriminalinė statistika rodo, kad tam tikrais laikotarpiais žmonės tampa žiauresni. Galima būtų išskirti svarbiausius tokios tendencijos faktorius: *ekonominė krizė, infliacija, pragyvenimo lygio smukimas, skurdas, kainų didėjimas, atlyginimų nemokėjimas laiku, augantis nedarbas*. Šiuo metu visoje Lietuvoje yra jaučiama pasaulinės krizės įtaka. Savaiame suprantama, kad tai tiesiogiai paliečia ir nusikalstamumo lygio padidėjimą tiek visoje Lietuvoje, tiek ir atskiruose kaimo rajonuose. Pažymėtina, kad Utenos apskrityje daugelis įmonių susiduria su finansinėmis problemomis, žmonės netenka darbo. Akivaizdu, kad tai sąlygoja kaimo vietovėse gyvenančių senyvo amžiaus žmonių užpuolimus. Kaimo vietovėse vienkiemiuose gyvenantys pensinio amžiaus žmonės dažnai turi pastovias pajamas. Todėl ne retai pasitaiko, kad smurtinių veikų aukomis tampa būtent senyvo amžiaus žmonės.

Civilizacijos istorija rodo, kad globalūs visuomenės pokyčiai visada susiję su žiaurumu, mūsų epochos žmonės taip pat nėra išimtis. Net be galo kantrus, taikus ir geras žmogus tampa agresyvus ar piktas, kai katastrofiškai sumažėja jo socialinis statusas bei ekonominis pajėgumas. Staigūs gyvenimo sąlygų, gyvensenos, socialinių ir tarpusavio santykių pasikeitimai, užimtumo nestabilumas, nauji kasdieninės buities organizavimo bruožai mus užtinka nepasirengusius. Atsiranda nedarbas, skurdas ir šiuos reiškinius lydinti dvasinių bei dorovinių vertybių devalvacija.²¹

Svarbios smurto prieš senyvus asmenis atsiradimo priežastys yra **socialinės – psichologinės**: neišsipildžiusios viltys, ankstesnių socialinių orientyrų praradimas, netikrumas dėl ateities, socialinių aplinkybių neapibrėžtumas. Kai kurie psichologai mano, kad šių dienų smurtas daugeliu atveju yra asmens neurotinis protestas prieš jį slegiančius streso faktorius ir socialinio gyvenimo sąlygas, prie kurių sunku prisitaikyti. Silpnieji greičiau pasiekia geidžiamo rezultato fiziniu ar psichologiniu smurtu. Nuolatinis stresas bei įtampa sąlygoja asmenį elgtis neapgalvotai.

Smurto kulto plitimui didelės įtakos turi **televizija**, jos ekrane rodomas blogis glaudžiai susijęs su didėjančiu pačios visuomenės žiaurumu. Pažymėtina, kad daugelis publicistinio pobūdžio laidų labai plačiai nušviečia visuomenę žiaurios prievartos spalvomis. Kartais per televiziją siekiama pabrėžti ne pačią tragediją, o gyvuliškus žmogaus smurto proveržius. Tokiais būdais siekiama šokiruoti žiūrovą bei pasiekti aukštesnius reitingus. Šiuolaikinėje visuomenėje televizija užima labai didelę svarbą, todėl ir jos įtaka žmogaus pasaulėžiūrai yra didžiulė. Ne retai pasitaiko, kad smurto prieš senyvo amžiaus žmones proveržis kyla pas tuos smurtautojus, kurie ne kartą per

²¹ Stankūnienė V. ir kt. - Šeima ir gimstamumas Lietuvoje. -Vilnius.,1997. P. 145.

televiziją yra matę savo „autoritetų“ įvykdytus nusikaltimus. Bandydami juos atkartoti, naujieji smurtautojai dažniausiai pasirenka silpnesnes savo aukas, kuriomis tampa ir senyvo amžiaus žmonės. Svarbu pabrėžti, kad televizija gali daryti tiek teigiamą, tiek ir neigiamą įtaką smurto prieš senyvus žmones plitimui kaimo vietovėse.

Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones yra susijęs ir su plintančiu **alkoholizmu, narkomanija, nedarbu** bei kitais negatyviais socialiniais reiškiniais. Didelė visuomenės dalis sprendžia sunkias situacijas vartodama alkoholinius gėrimus. Girtuoklystė, smurtas ir žiaurumas, paprastai yra labai susiję tarpusavyje, vienas kitą papildo. Alkoholio vartojimas mažina galimybę kontroliuoti elgesį. Pažymėtina, kad Utenos apskrities kaimuose alkoholizmas yra labai paplitęs reiškinys, ženkliai užgožiantis narkomaniją, bet „koja kojon žengiantis“ su nedarbu. Nuo vietinio alkoholio apsvaigę asmenys, dažnai nesuvokdami savo veiksmų bei negalėdami jų valdyti, imasi prievartinių veiksmų senyvo amžiaus asmenų atžvilgiu. Ne retai, smurtas prieš senyvus asmenis pasireiškia nusikalstamų veikų, tokių kaip plėšimo, sveikatos sutrikdymo, nužudymo pavidalu. Apsvaigę nuo alkoholio asmenys, dažnai net nesugeba suvokti savo padarytų nusikaltimų pobūdžio. Tačiau smurtautojų yra nemažai ir tarp saikingai alkoholį vartojančių asmenų. Net išsigydę nuo alkoholizmo kai kurie asmenys ir toliau yra agresyvūs, žiaurūs savo artimiesiems.

Socialinių smurto modelių autoriai tvirtina, kad smurtinio elgesio atsiradimas sietinas ne su individu, o su visuomeninėmis sąlygomis, pavyzdžiui, vyrai socializacijos eigoje išmoksta agresyvaus elgesio.

Psichologė Maria Furst knygoje „Psichologija“ smurtą nagrinėja keliais aspektais. Bendro smurto, kaip ir emocijų, apibrėžimo ji nepateikė, tačiau atskleidžia keletą ją aiškinančių teorijų. Kasdienėje kalboje smurtas dar vadinamas agresija ir žiaurumu. M.Furst teigia, jog smurtas gali būti pakartojamas kaip išmoktas veiksmas. ***Išmokimu pagrįstos smurto teorijos teigia***, kad agresyviai reaguoti išmokstama stebint kitų elgesį. Tarkime, jei šeimoje, mokykloje, tarp pažįstamų ar per žiniasklaidą (daugiausia per televiziją ar kiną) matoma, kad agresyvūs veiksmai atneša norimą rezultatą, to išmokstama veikiant pakaitiniam pastiprinimui.²²

M.Furst pabrėžia, jog smurtinius veiksmus iš esmės sąlygoja tai, kad iš jų tikimasi norimų rezultatų. Kadangi smurtiniai veiksmai patys save apdovanoja, jie pasikartos vis dažniau. Jei visuomenė mušimą laiko tinkama auklėjimo priemone, tai ją panaudojus atrodo, jog padaryta tai, kas reikia, todėl sulaukiama apdovanojimo. Šį reiškinį psichologė aiškina kognityviniu aspektu. Kognityvinių elementų įtaka smurtiniam elgesiui išties didelė, teigia M.Furst. Anot jos, aiškinimas, užuojauta ir empatija gali sumažinti smurtą. Padidėti jis gali, kai gaunama papildomos informacijos ir planuojamas veiksmas pasirodo kitokiame kontekste. Be to, tokių veiksmų pasekmes mintyse

²² Furst M. Psichologija. –Vilnius., 1999. P. 9-14.

galima sušvelninti. Kada ir kiek smurtinis elgesys bus pateisinamas, iš esmės priklauso nuo išsigalėjusios vertybių hierarchijos.

M.Fiurst teigimu, mūsų visuomenėje valdžia ir autoritetas dažniausiai priklauso vyrams, todėl suprantama, kad, viena vertus, į agresyvų vyrų elgesį žiūrima pagarbiai, jis laikomas vertingu. Antra vertus, valdžia ir autoritetas įgyjami tokiu elgesiu. Viešas agresyvaus vyriškumo aukštinimas, iki ypatingo žiaurumo kine, televizijoje ir romanuose - tai tik sukarikatūrintas šios vertybių sistemos vaizdas. Jis apima įvairius visuomenės sluoksnius.

Industriinėje visuomenėje nesaugumas, nerimas, rezultatų siekimas susiję numatomais ryšiais, rašo M.Fiurst, analizuodama agresyvumo prigimtį visuomenėje. Ji remiasi Ch.Shmerl, R.Ansager, G.Wenninger (1980) teorijomis, kurios patvirtina, jog stipriai į rezultatus ir į konkurenciją orientuotose sistemose labai daug "pasmerktųjų pralaimėti". Juos slegia keliama reikalavimai, baimė, jog nepasiseks, jie jaučiasi nepelnytai atstumti ir privalantys paklusti drausmei. Žinant, kad emocinė įtampa ir stresas yra beveik nuolatinė daugelio šeimų ir televizijos žiūrovų būseną, smurtą skatinantis derinys "agresyvus pavyzdys plius susijaudinimas" nebegali tiesiogiai ar netiesiogiai neutralizuoti smurtinių televizijos programų.

Galima daryti išvadą, kad tokie pavyzdžiai - tai ne vien skandalingi fizinio smurto atvejai, bet ir visos netiesioginės ar net įteisintos agresijos, sėkmingai demonstruojamos ne tik per televiziją ar kitas žiniasklaidos priemones. Eksperimentai patvirtino, jog linkę į smurtinius veiksmus jaunuoliai, matydami smurtą, tampa dar agresyvesni. Kuo pozityvesnis santykis su modeliu (aktoriumi), tuo labiau su juo identifikuojamasi ir perimamas jo elgesys. Daugelis autorių nurodo, jog teisinga bausmė už padarytą blogį įtikina žiūrovą, kad smurtas ir nusikaltimai nieko gero neatneša. Manoma, kad žiaurios bausmės nepažeidžia galiojančio moralės kodekso, jos įbaugina. Tačiau neturime pamiršti, kad bet koks agresyvumas - atsakas į padarytą blogį - gali būti suprastas kaip moralinis viso smurto pateisinimas.

Psichoanalitinių teorijų šalininkai tvirtina, jog smurto šaknų reikėtų ieškoti **įgimtuose instinktuose**, arba tai aiškinama auklėjimo ir draudimų ankstyvojoje vaikystėje padaryta žala. Konradas Lorenzas veikalė "Vadinamasis blogis" palygino žmonių instinktus su gyvūnų instinktais. Mokslininkas J.Dollardas pateikia hipotezę, jog smurtas visuomet yra frustracijos - nusivylimo, nemalonios, įtemptos emocinės būsenos, atsirandanti dėl negalėjimo patenkinti kokį nors poreikį, realizuoti tikslą, įveikti sunkumus – padarinys.²³

Visoms šioms koncepcijoms bendra tai, kad jos smurtui priskiria įtampą mažinantį, vadinamąjį katarsio efektą. Smurtas laikomas nusiraminiu, todėl yra patenkinamas. Zigmundo Froido nuomone, smurtas - įgimtas žmogaus instinktas. Destrukcijos, arba mirties,

²³ Lorenzas K. Vadinamasis blogis. Vilnius, 2001. P. 18-19.

instinktą jis priešina lytiniam, arba gyvenimo, instinktui. Lytinio instinkto tikslas - palaikyti gyvybę, juo siekiama nuslopinti lytinę įtampą, o mirties instinktas siekia panaikinti bet kokią įtampą, taigi ir paties gyvenimo sąlygotą²⁴. Anot Z.Froido, mirties instinktas, susidūręs su gyvybės instinktu, nuo savęs griovimo nukreipiamas į aplinką, kur pasireiškia kaip smurtas ir destruktija. Matome, kas smurto kilmės teorijos labai įvairios.

Teisėsauga, šeima, mokykla, bendruomenė - tai institucijos, kurios turėtų skirti didžiausią dėmesį savo veiklos tobulinimui, kad galima būtų tikėtis, jog nauja karta perims vertybes, svetimas agresijai ir smurtui.

Reikia pastebėti, kad smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastys suponuoja šio smurto pasekmes. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad smurto pasekmė ateityje gali tapti kito smurtavimo priežastimi.

Svarbu pabrėžti, kad senyvo amžiaus žmonėms smurto pasekmės palieka didžiulį randą tolesniame jų gyvenime. Senyvo amžiaus žmones dėl savo amžiaus bei kitų priežasčių labai sunkiai išgyvena smurtavimo įvykius. Jie jaučiasi bejėgiai, vieniši, niekam nebereikalingi.

Smurto kamuojami senyvo amžiaus žmonės, tapę smurto aukomis, gali jausti :

- siaubą,
- sumaištį,
- bejėgiškumą, beviltiškumą,
- nesaugumą,
- kalnę,
- prislėgtumą,
- naktinius košmarus,
- prastą pasitikėjimą savimi,
- nemalonius prisiminimus,
- nerimo priepuolius,
- depresiją,
- liūdesį,
- nenorą dalyvauti parapijos, šeimos ir visuomenės gyvenime,
- keršto troškimą,
- priklausomybę nuo alkoholio ar narkotikų,
- mintis apie savižudybę.

²⁴ Froidas Z. Kasdienio gyvenimo psichopatologija. Vilnius, 1992.P. 56.

Smurtą patyrę senyvo amžiaus asmenys gyvena nuolatine baime ir nerimu. Visa tai virsta fizinės ir psichinės būklės nukrypimais. Kartą patyrę smurtą, senyvo amžiaus žmonės per padidintą „prizmę“ žvelgia į įvykius visuomenėje, įgyja padidintą baimės jausmą.

Šiame skyriuje buvo aptartos įvairios smurto išraiškos, apžvelgtos smurto prieš senyvo amžiaus žmones rūšys, tokio smurto atsiradimo priežastys bei sukeltos pasekmės aukai. Autorės nuomone, tikslinga būtų kitame darbo skyriuje aptarti smurto reglamentavimą Lietuvos Respublikos teisės aktuose, išskirti esminius tokio reglamentavimo aspektus.

2. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ASMENIS REGLAMENTAVIMAS TEISĖS AKTUOSE

Lietuvos teisinėje sistemoje nėra nė vieno specialaus teisės akto, kuriuo tiesiogiai galėtų remtis senyvo amžiaus žmonės, nukentėję nuo smurtautojų prievartos. Šiuo atveju smurto aukoms taikomi tie patys įstatymai kaip ir kitų nusikalstamų veikų, tokių kaip vagysčių, sveikatos sutrikdymų, plėšimų aukoms.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis įtvirtina visuotinai pripažintą žmogaus teisę į asmens neliečiamybę. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis.²⁵ Konstitucijos 22 straipsnyje konstatuojama, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsinosi į jo garbę bei orumą. Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas, todėl juo gali remtis asmenys, siekiantys apginti savo pažeistas teises. Aukščiau pateiktos Konstitucijos nuostatos uždraudžia smurtą ir garantuoja privataus gyvenimo apsaugą.

Baudžiamuosiuose įstatymuose numatyta nemažai nusikalstamų veikų, padaromų naudojant fizinį smurtą senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu. Paminėtinos dažniausiai pasireiškiančios smurtinės nusikalstamos veikos yra nužudymai, įvairaus pobūdžio žmogaus sveikatos sutrikdymai, grasinimai nužudyti, plėšimai, rečiau pasitaiko nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui (išžaginimai, seksualiniai prievartavimai ir kt.).

Palyginus šiuo metu galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą²⁶ (toliau - LR BK) su anksčiau galiojusiu Baudžiamuoju kodeksu, reikia pabrėžti, kad yra išplėstas smurtinių nusikalstamų veikų ratas, už kurias atsako asmenys nuo 14 metų amžiaus (pvz.: už seksualinį prievartavimą). Taigi už sunkiausius smurtinius nusikaltimus atsako asmenys jau nuo 14 metų.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

²⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr.89- 2741.

Autorės nuomone, tikslinga būtų aptarti tas veikas, kurios dažniausiai yra nukreiptos prieš senyvo amžiaus žmones.

LR BK nusikaltimų žmogaus gyvybei skyriaus 129 str. 2 dalies 3 punkte numatytas **nužudymą** kvalifikuojantis požymis - savo motinos, tėvo nužudymas, už kurio padarymą baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Kaip buvo minėta anksčiau, smurtas prieš šeimos narius (nagrinėjamu atveju prieš motiną arba tėvą) yra susijęs ir su smurtu prieš senyvus asmenis.

Nužudymą kvalifikuojantis požymis - savo tėvo ar motinos nužudymas – buvo numatytas ir 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 str. Savo motinos ar tėvo nužudymas yra veika, akivaizdžiai prieštaraujanti bet kokioms teisės ir moralės normoms. Šiuo atveju kaltininkas atima gyvybę žmogui, ją jam suteikusiam. Tokie nusikaltimai drastiškiausiai pažeidžia krikščioniškąją ir apskritai žmogiškąją moralę. Požymis “savo motinos ar tėvo” reiškia, kad kaltininkas yra kraujo ryšiu susijęs su nukentėjusiuoju ir tai žino.²⁷

Sąlyginai galima būtų išskirti ir kitą nužudymo kvalifikuojantį požymį, priskirtiną prie smurto prieš senyvus asmenis kategorijos. Tai yra LR BK 129 str. 2 dalies 2 punkte numatytas bejėgiškos būklės žmogaus nužudymas. Dažnai pasitaiko, kad senyvo amžiaus žmonės nusikaltimų metu dėl lėtinių ligų bei kitų sunkių sveikatos sutrikimų būna bejėgiškos būklės. Tačiau ši įstatymo norma tik sąlyginai taikoma senyvų asmenų atžvilgiu.

Didžiausia žmogaus vertybė, svarbumu mažai nusileidžianti gyvybei, yra sveikata. LR BK **nusikaltimų žmogaus sveikatai** skyriuje yra įvairaus laipsnio (sunkumo) sveikatos sutrikdymai, pavyzdžiui, 135 str. numato atsakomybę tam, kas sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo neteko regos, klausos, kalbos, vaisingumo, nėštumo ar kitaip buvo sunkiai suluošintas, susirgo sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia gyvybei ar stipriai sutrikdančia žmogaus psichiką, arba prarado didelę dalį profesinio ar bendro darbingumo, arba buvo nepataisomai subjaurotas nukentėjusiojo asmens kūnas. LR BK 135 str. 2 dalyje numatyti tokie pat nusikaltimą kvalifikuojantys požymiai, kaip ir nužudymo atveju, todėl nėra tikslinga juos aptarti.

LR BK 138 str. už *nesunkų sveikatos sutrikdymą* numato atsakomybę asmeniui, kuris sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo prarado nedidelę dalį profesinio ar bendro darbingumo arba ilgai sirgo, tačiau jam nebuvo šio kodekso 135 str. 1 d. nurodytų padarinių.

LR BK 140 str. numato atsakomybę tam, kas mušdamas ar kitaip smurtaudamas sukėlė žmogui fizinį skausmą arba nežymiai jį sužalojo ar trumpam susargdino. Tačiau, už šio straipsnio 1

²⁷ Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. – Vilnius. Eugrimas, 2000. P. 163.

d. numatytą veiką asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.

Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba terorizavimas (LR BK 145 str.) numato atsakomybę tam, kas grasino nužudyti žmogų ar sunkiai sutrikdyti jo sveikatą, jeigu buvo pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas. Pagal LR BK 145 str. 2 dalį baudžiamas asmuo, kuris terorizavo žmogų grasindamas susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką.

Žmogaus veiksmų **laisvės varžymas** (LR BK 148 str.) numato atsakomybę tam, kas reikalavo iš žmogaus atlikti neteisėtus veiksmus ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, ar kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiam asmeniui ar jo artimiesiems. Už tokią veiką asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.²⁸

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (LR BPK), inicijuoti smurtinio konflikto nagrinėjimą teisme, t. y. teisę paduoti skundą arba pareiškimą, palaikyti kaltinimą gali nusikaltimo auka (LR BPK 408 str. 1 d.), teisėtas nusikaltimo aukos atstovas (LR BPK 408 str. 2 d.). Jeigu nurodytos nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę arba jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, pagal LR BPK turi teisę pradėti ir prokuroras ir nesvarbu, ar yra nukentėjusios skundas, ar jo teisėto atstovo pareiškimas teisme (LR BPK 409 str. 1 d.).

Privatų kaltinimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 407 straipsnis, tačiau dėl darbo temos specifikos jo detaliam nenagrinėsime. Reikia tik pastebėti, kad įstatymas numato veikų sąrašą, kurias valstybė laiko mažiau pavojingomis ir palieka nuo tos veikos nukentėjusiajam asmeniui pačiam nuspręsti, ar dėl tos veikos turi vykti baudžiamasis persekiojimas. Baudžiamasis procesas prasideda tuomet, kai nuo tokios veikos nukentėjęs asmuo teismui paduoda skundą ar jo teisėtas atstovas – pareiškimą.

Išimtiniais atvejais, kai veika, kaip numatyta LR BPK 409 str. 2 dalyje, turi visuomeninę reikšmę, proceso pradėjimą gali inicijuoti ir prokuroras.

Įstatymo numatytais atvejais smurtinio konflikto tyrimas ikiteisminio tyrimo įstaigoje ne visais atvejais inicijuojamas, pvz., nesunkus sveikatos sutrikdymas LR BK 139 str. 1d., fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas LR BK 140 str. 1d.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 166 str. 1 dalimi, privataus kaltinimo byloje ikiteisminis tyrimas pradedamas gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą

²⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 37-1341.

apie nusikalstamą veiką arba jeigu prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas pats nustato nusikalstamos veikos požymius ir surašo tarnybinį pranešimą.

Minėto straipsnio antroje dalyje nurodoma, kad LR BPK nustatytais atvejais, ikiteisminis tyrimas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas, t. y. procesas vyksta bendra tvarka: LR BK 145 str., 149 str. 1 d., 150 str. 1 d., 151 str. 1 d. Privatų kaltinimą palaiko pati smurto auka arba jos atstovas. Nagrinėjant minėto pobūdžio ikiteisminio tyrimo bylas esminis skirtumas nuo valstybinio kaltinimo bylų yra tas, kad ikiteisminis tyrimas neatliekamas, o nusikalstama veika nagrinėjama tiesiogiai teisme.

Įstatymai griežtai nustato, kokios formos dokumentais (skundas, pareiškimas, pranešimas ar žodžiu pateikta informacija), koks subjektas gali informuoti teisėsaugos pareigūnus apie nusikalstamų veikų požymius. Smurto auka turi žinoti, kad smurtinio konflikto tyrimas policijoje inicijuojamas ne visais atvejais. Gali būti, kad ikiteisminis tyrimas neinicijuojamas, nors auka dėl patirto smurto kreipiasi į policiją, pavyzdžiui, esant nežymiam aukos sveikatos sutrikdymui. Ne paslaptis, kad gavus informaciją apie nusikalstamą veiką teisėsaugos institucijos dažnai ieško priežasčių nepradėti ikiteisminio tyrimo. Tokią poziciją bandoma pateisinti dideliu tyrėjų darbo krūviu. Todėl bandoma įtikinti auką veikos nereikšmingumu.

Reikėtų akcentuoti, kad senyvo amžiaus žmonių patirtas smurtas paprastai susijęs ir su pačių nukentėjusiųjų nenoru kelti privataus kaltinimo bylas. Įstatymas numato, jog ikiteisminis tyrimas pradedamas tik tokiais atvejais, kai yra nukentėjusiojo skundas. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog viskas labai aišku ir paprasta. Deja, smurto prieš senyvo amžiaus asmenis atveju susiduriame su labai rimta problema. Nukentėjusieji ne retai bijo kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas.

Jei nukentėjusysis kreipiasi į teisėsaugos institucijas, tai ne retai po kurio laiko nusprendžia iš baimės ar kitų priežasčių atleisti smurtautojui, tikėdamas, kad tai nepasikartos. Dėl tokių atvejų visuomenė ir įvairios institucijos susidarė neigiamą požiūrį į šią problemą. Dažnai nukentėjusysis yra smurtautojo įtakojamas grasinimais, šantažu ir kitokiais veiksmais, tokiais būdais siekiant priversti atsisakyti savo kaltinimų. Manoma, kad daug efektyviau būtų galima kovoti su šia problema, jei ikiteisminis tyrimas būtų pradedamas tais atvejais, kai tik paaiškėja smurto prieš senyvo amžiaus žmones *faktas* (pavyzdžiui - esant sunkiam kūno sužalojimui). Manytina, kad tai sudarytų nukentėjusiajam saugesnes gyvenimo sąlygas ir tramdytų pačius smurtautojus. Dabartinėje situacijoje auka, bijodama kreiptis pagalbos, nesulaukia ir jokios teisėsaugos institucijų paramos, nes lyg ir pats įstatymas įpareigoja auką pačiai spręsti savo problemas.

Senyvo amžiaus žmonės retai kreipiasi į teismus privataus kaltinimo tvarka, kadangi jos paprasčiausiai nežino. Dažniausiai rašomi pareiškimai policijos komisariatams. Tačiau dažnai dėl tų nusikaltimų, kurių pasekmės nesunkios, ikiteisminio tyrimo institucijos nepradedą ikiteisminio tyrimo ir išsiunčia nukentėjusiajam informacinį pranešimą, kuriame nurodoma, kad nukentėjusysis turi teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Tačiau paprastai jau būna praėję daug laiko ir auka dažnai nežino, kaip surašyti skundą teismui, todėl kaltininkas lieka nenubaustas. Beje, tokiais atvejais susidaro smurtautojo nebaudžiamumo ir policijos neveiklumo išpūdis. Siekiant išvengti minėtų neveiklumo priežasčių, manytina, kad būtų tikslinga atlikti įstatymų pataisas, įgalinančias teisėsaugos institucijas *supaprastinto proceso tvarka* pradėti ikiteisminį tyrimą.

Norėtųsi pastebėti, kad smurto prieš senyvo amžiaus žmones atvejais, visos teisėsaugos institucijos turėtų imtis papildomų veiksmų tam kad, nuodugniai ištirti nusikalstamas veikas bei išaiškinti kaltuosius asmenis. Senyvo amžiaus žmonės dėl savo amžiaus, sveikatos būklės bei kitų priežasčių nesugeba visapusiškai įvertinti situacijos bei adekvačiai reaguoti į smurtautojų prievartinius veiksmus. Dėl šių aplinkybių ypatingai svarbus yra koordinuotas ir operatyvus teisėsaugos institucijų darbas, apsaugantis senyvo amžiaus žmones (ypatingai kaimo vietovėse) nuo smurto pavojaus.

3. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES KAIMO VIETOVĖSE UTENOS APSKRITYJE PAPLITIMAS

3.1. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES KAIMO VIETOVĖSE UTENOS APSKRITYJE KRIMINOLOGINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Tyrimo problema - smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje.

Tyrimo tikslai:

1. Nustatyti smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse paplitimą Utenos apskrityje;
2. Nustatyti smurto padarinius, t.y. kokio pobūdžio fizinė ar psichologinė žala buvo padaryta nukentėjusiems.

Šio darbo autorė, nagrinėdama smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje problematiką, atliko tyrimą anketinės apklausos ir interviu metodais.

Tyrimo metodas: tyrimui atlikti panaudota anketinė apklausa užduodant standartizuotus, aiškiai ir tiksliai suformuluotus, uždaro tipo klausimus. Siekiant tikslesnių ir atviresnių atsakymų, pasirinkta anoniminė anketa. Respondentai atsakė į vienos dalies anketos klausimus apie smurtą prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje.

Utenos apskrityje buvo apklausti **239** suaugę asmenys.

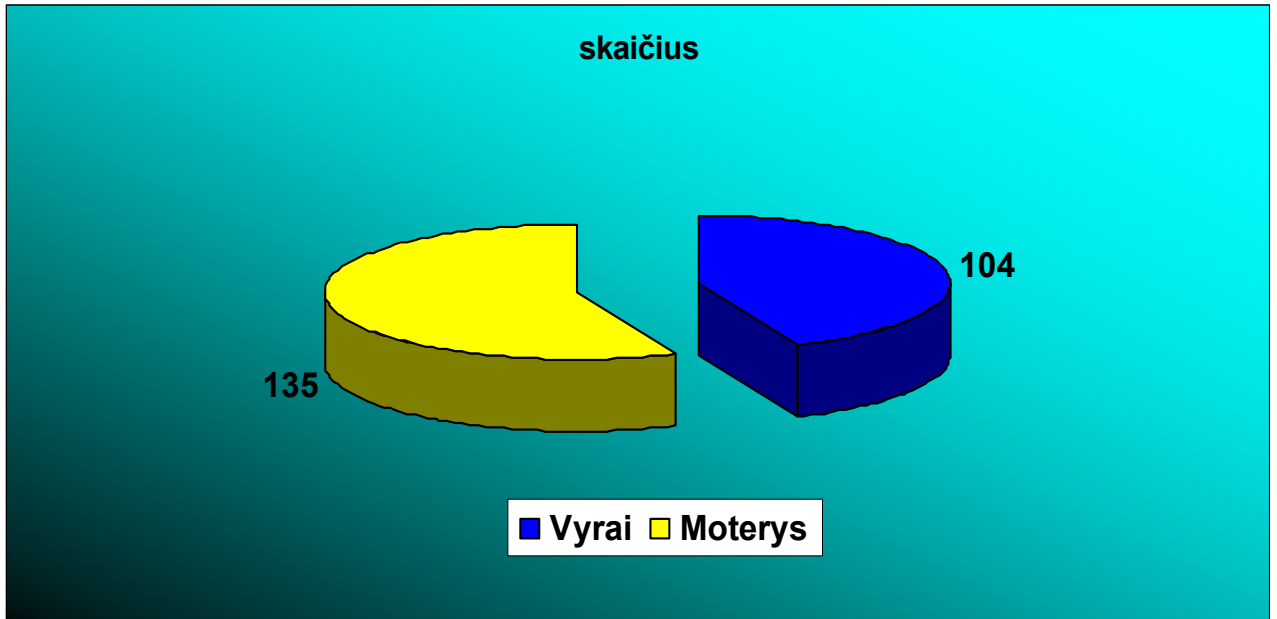
Minėtas tyrimas buvo atliktas šešių Utenos apskrities rajonų seniūnijų: Daugailių seniūnijos (Utenos raj.), Debeikių seniūnijos (Anykščių raj.), Linkmenų seniūnijos (Ignalinos raj.), Videniškių seniūnijos (Molėtų raj.) Visagino savivaldybės, Turmanto seniūnijos (Zarasų raj.) kaimuose, siekiant išsiaiškinti, kokia specifika pasižymi smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse atvejai šioje Lietuvos apskrityje.²⁹

Socialinė-demografinė respondentų charakteristika

Atsitiktinės atrankos būdu buvo apklausti **104 vyrai** ir **135 moterys**. Nevienodas apklaustųjų skaičius pasirinktas, atsižvelgiant į tai, kad pagal tyrimui pasirinktas apklaustųjų amžiaus grupes ir yra nevienodas gyventojų pasiskirstymas lyties atžvilgiu, t.y. pagal Utenos apskrities gyventojų sudėtį, vyresnio amžiaus, t.y. nuo 65 m. ir vyresnio amžiaus, moterų skaičius tolygiai yra didėjantis, atsižvelgiant į tokio pat amžiaus vyrų skaičių (žiūrėti 1 pav.).

²⁹ Anketos pavyzdys pateiktas Priede Nr. 1.

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį.

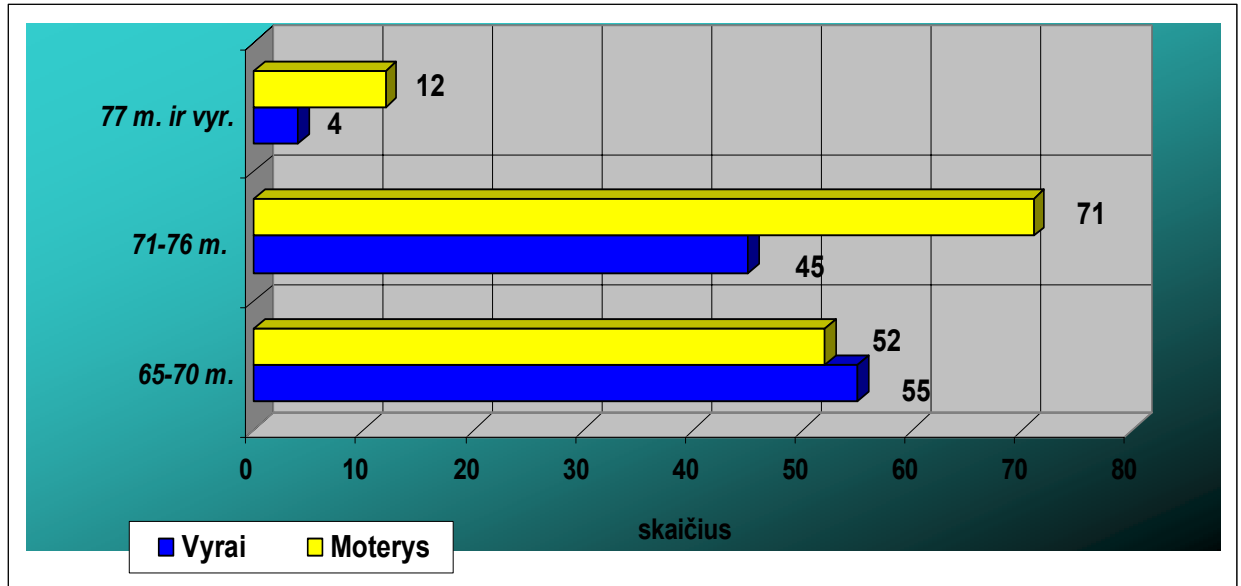

Iš apklaustų respondenčių moterų daugiausia sudarė tos, kurių amžius yra nuo 71 iki 76 metų (net 71). Šiuo atveju apklaustų vyrų daugiausia buvo sulaukusių 65 – 70 metų ribą (55 asmenys). Remiantis 2 pav. duomenimis, galima padaryti išvadą, jog moterys Utenos apskrities kaimuose yra ilgaamžiškesnės už vyrus (žiūrėti 2 pav.).

Pagal amžių (skaitine ir procentine išraiška) respondentai pasiskirstė šia tvarka:

	65-70 m.	71-76 m.	77 m. ir vyresni
Vyrai	55 (53 proc.)	45 (43 proc.)	4 (4 proc.)
Moterys	52 (39 proc.)	71 (53 proc.)	12 (8 proc.)

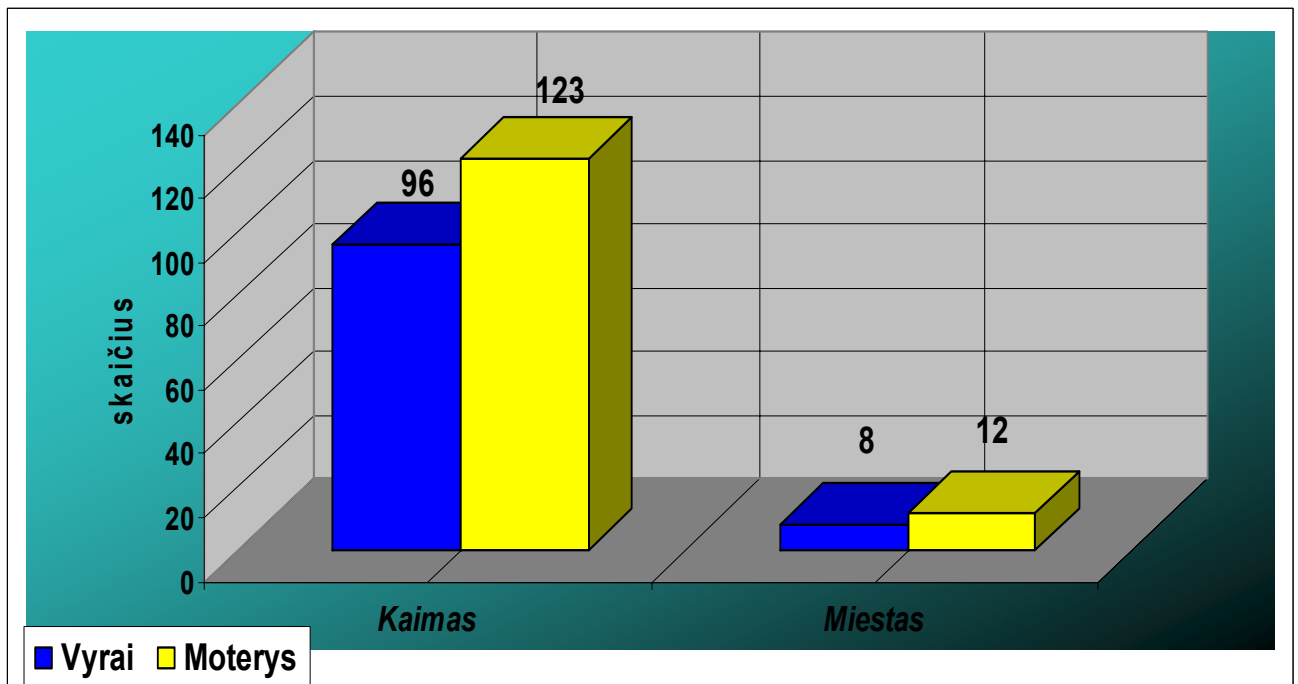
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių.

Dauguma apklaustųjų buvo senyvo amžiaus asmenys, gyvenantys kaimo vietovėse. Net 96 (92,3 proc.) visų apklaustų vyrų, ir 123 (91 proc.) moterys gyvena Utenos apskrities kaimo vietovėse. Pažymėtina, kad dauguma senyvo amžiaus žmonių Utenos apskrityje gyvena kaimuose. Tai rodo, kad potencialios smurtautojų aukos gyvena daugiau kaime negu mieste (žiūrėti 3 pav.).

	Kaimas	Miestas
Vyrai	96 (92,3 proc.)	8 (7,7 proc.)
Moterys	123 (91 proc.)	12 (9 proc.)

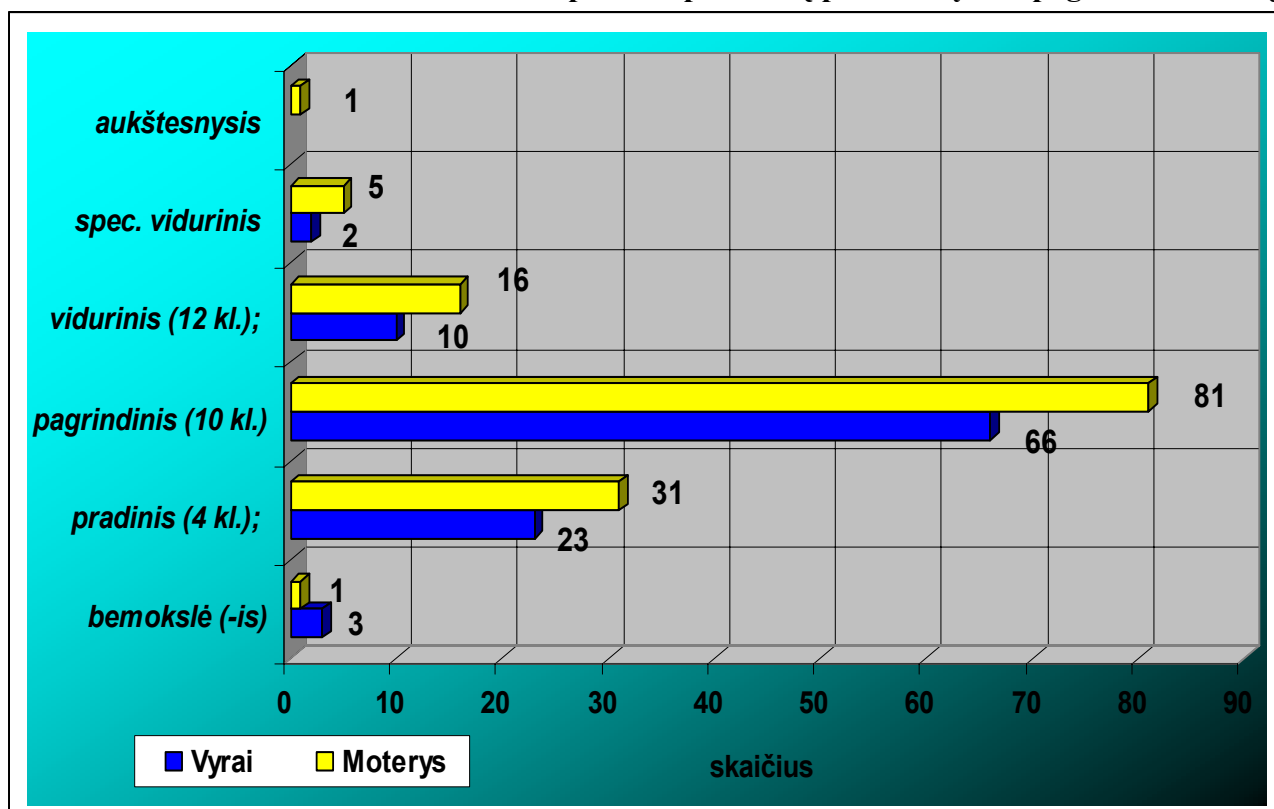
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.

Nustatyta, jog dauguma apklaustųjų: 81 moteris (60 proc.) ir 66 vyrai (63, 6 proc.) yra įgiję tik pagrindinį (10 klasių) išsilavinimą. Remiantis šiais tyrimo duomenimis, daytina išvada, kad senyvo amžiaus žmonės Utenos apskrityje yra mažai išsilavinę. Tai suponuoja poziciją, kad dėl išsilavinimo stokos, senyvo amžiaus asmenys mažiau pajėgūs ginti savo pažeistas teises bei dažniau gali tapti smurtootojų aukomis. Dėl išsilavinimo trūkumo, senyvi asmenys dažnai net nežino į kokius asmenis dėl patirto smurto reikia kreiptis, kur ieškoti pagalbos (žiūrėti 4 pav.).

	bemokslė (-is)	pradinis (4 kl.);	pagrindinis (10 kl.)	vidurinis (12 kl.);	spec. vidurinis	aukštesnysis
Vyrai	3 (2,8 proc.)	23 (22 proc.)	66 (63,6 proc.)	10 (9,6proc.)	2 (2 proc.)	
Moterys	1 (0,7 proc.)	31 (23 proc.)	81 (60 proc.)	16 (11,8 proc.)	5 (3,8 proc.)	1 (0,7 proc.)

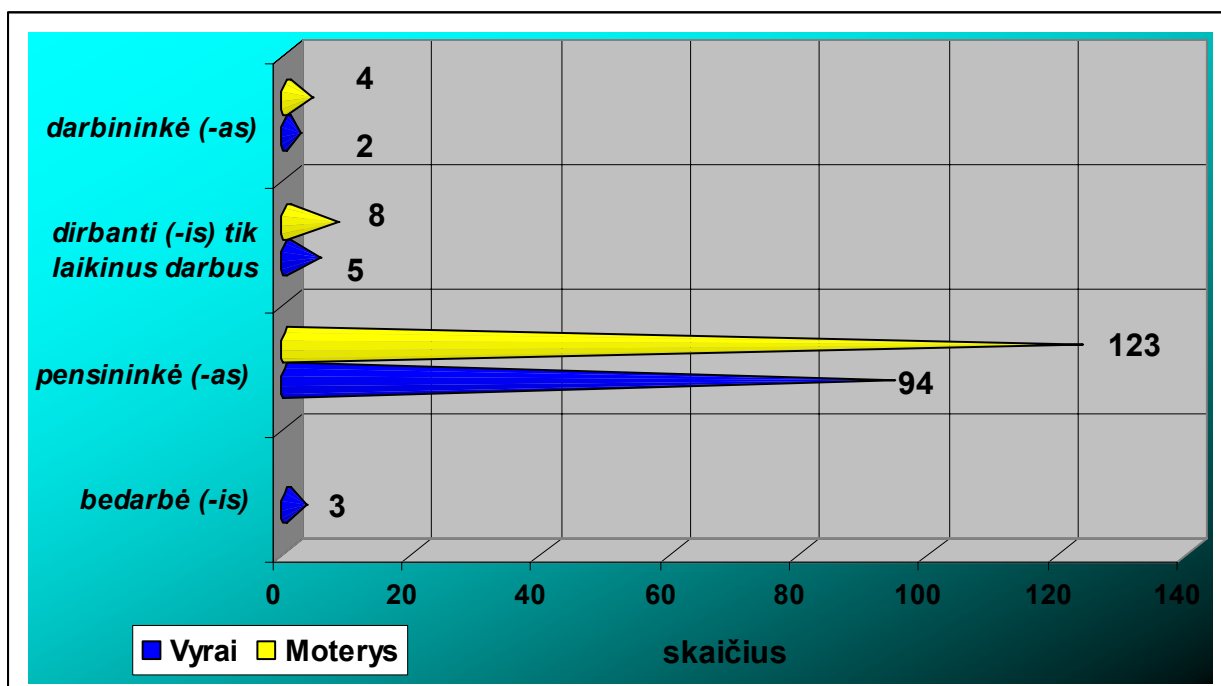
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą.

Dauguma respondentų nurodė, jog yra pensininkai (žiūrėti 5 pav.): 94 vyrai (90, 4 proc.), 123 moterys (91 proc.). Darytina išvada, kad dauguma Utenos apskrities kaimo vietovėse gyvenančių senyvo amžiaus žmonių yra pensininkai, gaunantys nuolatinės pajamas. Pažymėtina, kad dažna smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis yra smurtautojų turima informacija apie senyvų žmonių gaunamas pensijas. Pasak policijos pareigūnų, dauguma senyvo amžiaus žmonių užpuolimų bei apiplėšimų įvyksta būtent tuomet, kai senyvo amžiaus žmonės gauna pensijas.

	bedarbė (-is)	pensininkė (-as)	dirbanti (-is) tik laikinus darbus	darbininkė (-as)
Vyrai	3 (2,8 proc.)	94 (90,4 proc.)	5 (4,8 proc.)	2 (2 proc.)
Moterys		123 (91 proc.)	8 (6 proc.)	4 (3 proc.)

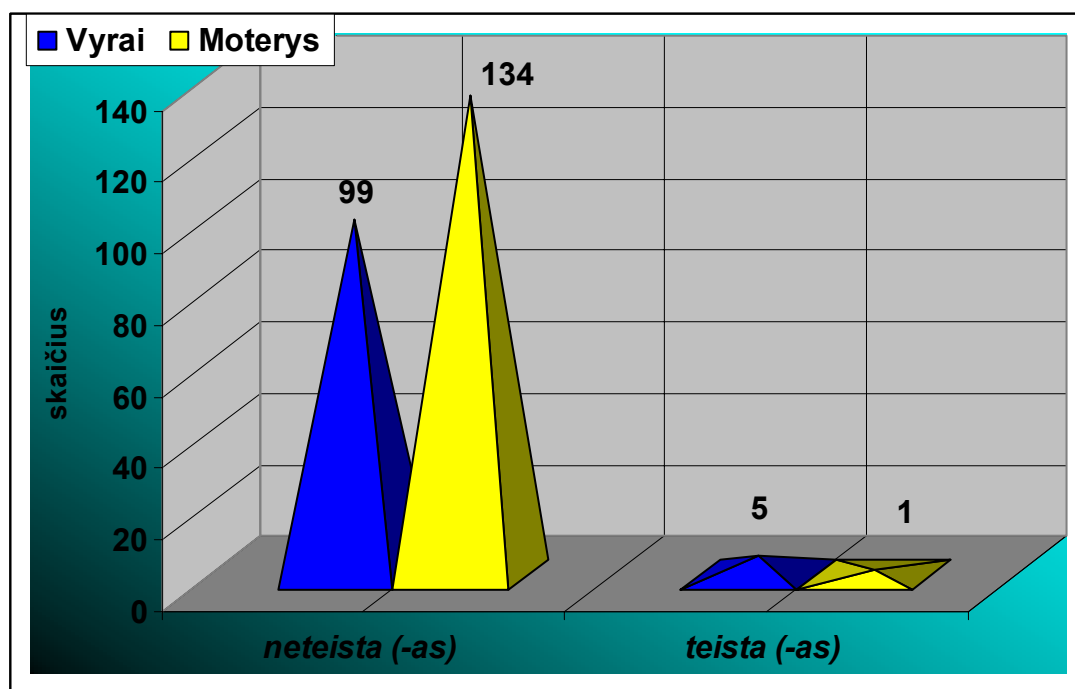
5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal užimtumą.

Tyrimo metu nustatyta, jog absoliuti dauguma apklaustų senyvo amžiaus asmenų yra neteisti: 99 vyrai (95 proc.), 134 moterys (99 proc.). Pažymėtina, tik tai, kad iš teistų asmenų daugiausia sudaro vyrai 5 (5 proc.). Žiūrėti 6 pav.

	neteista (-as)	teista (-as)
Vyrai	99 (95 proc.)	5 (5 proc.)
Moterys	134 (99 proc.)	1 (1 proc.)

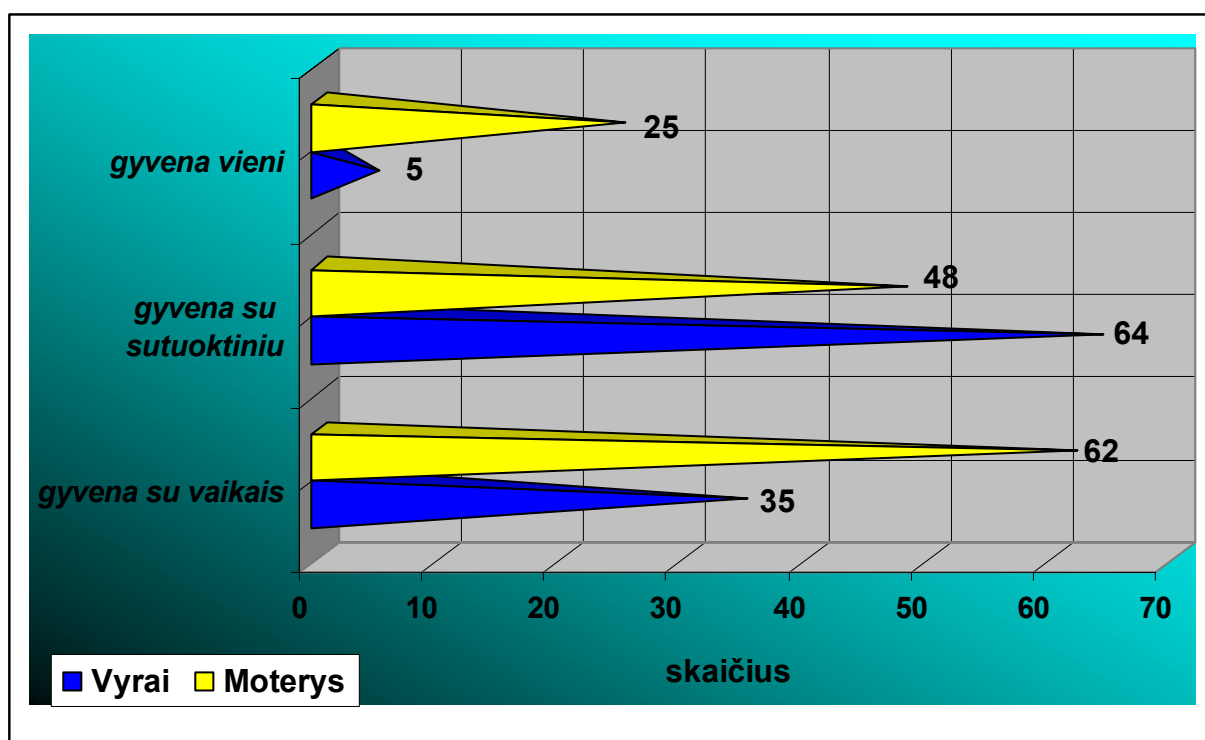
6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal teistumą.

Dauguma Utenos apskrities kaimo vietovėse gyvenančių vyrų nurodė, jog gyvena kartu su sutuoktiniu - 64 vyrai (61,5 proc.), tačiau nemažai yra tokių, kurie gyvena kartu su vaikais – 35 vyrai (33,60 proc.), ir tik nedidelė dalis vyrų gyvena vieni - 5 vyrai (4,9 proc.). Savo ruožtu senyvo amžiaus moterys dažniausiai gyvena su vaikais – net 62 moterys (46 proc.), ne maža dalis - 48 moterys (35,5 proc.), gyvena su sutuoktiniu. Tačiau reikia pastebėti, kad nemažai moterų, net 25 moterys (18,5 proc.), gyvena vienos. Remiantis pateiktais duomenimis, darytina išvada, kad moterims, gyvenančioms Utenos apskrities kaimo vietovėse, yra didesnė tikimybė tapti smurtautojų aukomis. Moterys, gyvenančios vienos, yra potencialios užpuolimų bei plėšimų aukos. Žiūrėti 7 pav.

	gyvena su vaikais	gyvena su sutuoktiniu	gyvena vieni
Vyrai	35 (33,6 proc.)	64 (61,5 proc.)	5 (4,9 proc.)
Moterys	62 (46 proc.)	48 (35,5 proc.)	25 (18,5 proc.)

7 pav. Respondentų gyvenimo sąlygų apibūdinimas.

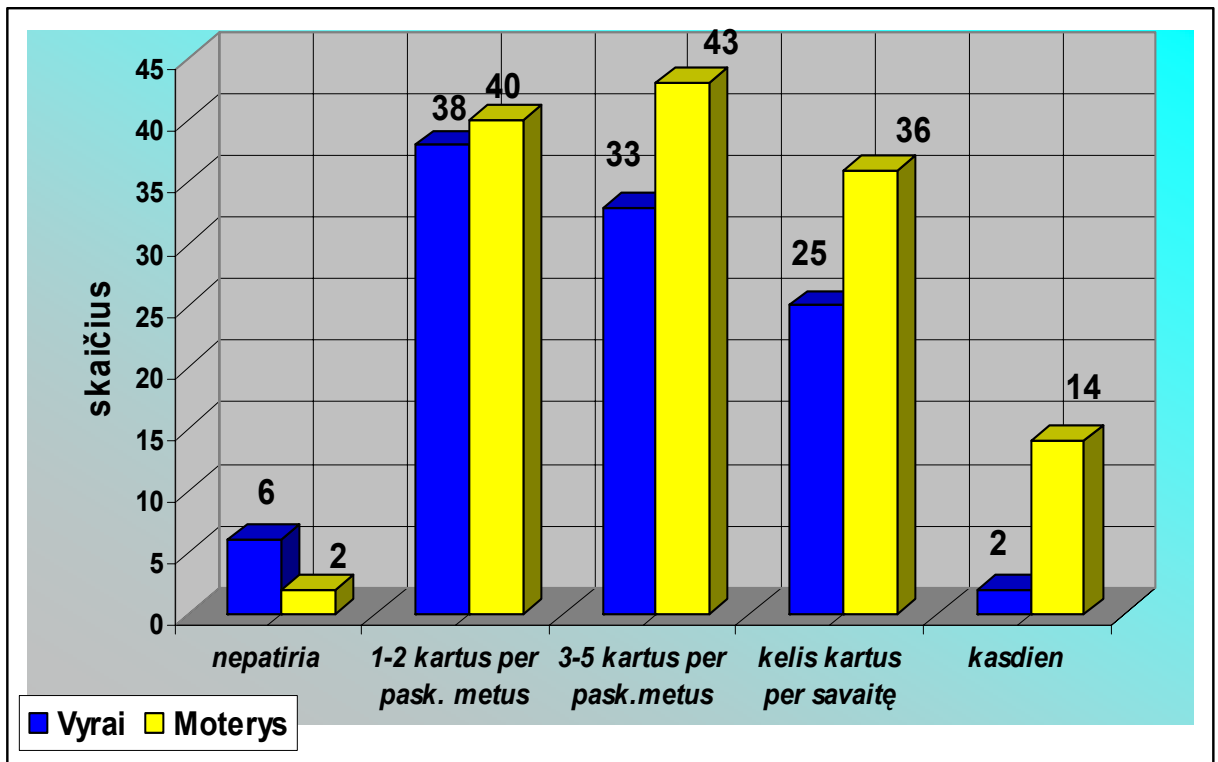
Tyrimo metu gauti duomenys

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad iš visų apklaustųjų respondentų - tik 6 (6 proc.) vyrai ir 2 (2 proc.) moterys nurodė, kad nėra nukentėję nuo smurto. Vis tik, autorės nuomone, tai gana diskutuotinas dalykas, nes kaip žinia, mes gyvename iš ties sunkiu laikmečiu, kada visuomenė yra itin pakanti smurtiniam, nemandagiam elgesiui. Tokiu būdu drįstama abejoti, ar tik šie respondentai tinkamai suvokia tą savo gyvenimišką patyrimą, ar iš ties yra didžiąją savo gyvenimo dalį praleidę tarp tolerantiškų ir mandagių aplinkinių.

Visi kiti tyrimo metu gauti duomenys liudija iš ties dramatišką situaciją tiriamoje teritorijoje, nes praktiškai visi apklaustieji nurodė patyrę vienokio ar kitokio smurto rūšių. Esminis skirtumas pastebimas tas, jog vis tik moterys nuo smurto atvejų yra nukentėjusios dažniau nei vyrai, ypačingai tas skirtumas pastebimas, kai kalbama apie dažnai pasikartojančius atvejus. Tai galima būtų sąlyginai pagrįsti tuo, kad moterys fiziologiškai yra silpnesnės už vyrus, todėl dažnai negali pasipriešinti jų skriaudikams. Tačiau tai tik sąlyginė pozicija, nes senyvo amžiaus asmenys (tiek moterys, tiek ir vyrai) yra dažniausiai bejėgiai lygiomis jėgomis kovoti su smurtautoju. Žiūrėti 8 pav.

	nepatiria	1-2 kartus per pask. metus	3-5 kartus per pask. metus	kelis kartus per savaitę	kasdien
Vyrai	6 (6 proc.)	38 (36,5 proc.)	33 (31,7 proc.)	25 (24 proc.)	2 (1,8 proc.)
Moterys	2 (2 proc.)	40 (29,6 proc.)	43 (31,8 proc.)	36 (26,6 proc.)	14 (10 proc.)

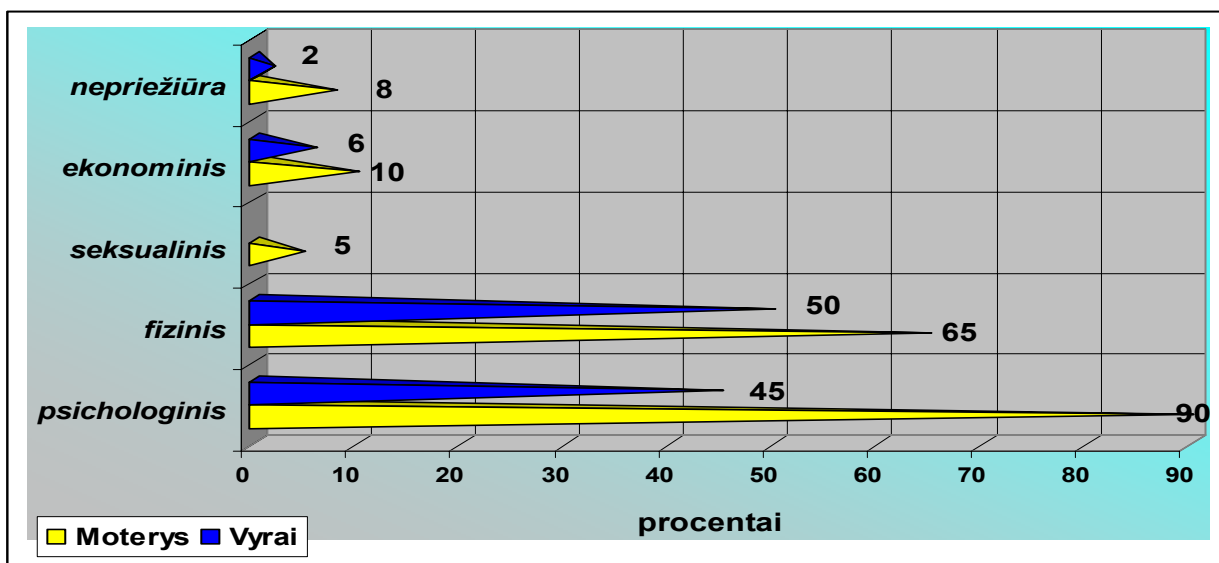
8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal smurto patyrimą.

Tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad respondentai yra patyrę ne po vieną smurto rūšį, o dažniausiai po kelias. Skaičiavimai atlikti, atsižvelgiant į tai, kad smurtą patyrė 98 (iš 104 apklaustųjų) vyrai ir 133 (iš 135 apklaustųjų) moterys. Nustatyta, jog moterys dažniausiai patiria psichologinį smurtą, o vyrai – fizinį smurtą. Reikia pastebėti, kad prieš senyvo amžiaus žmones smurtautojai dažniausiai taiko psichologinę bei fizinę prievartą. Seksualinė prievarta yra taikoma išimtinai moterų atžvilgiu, nuo smurtautojų veikslių yra nukentėjusios 5 moterys. Seksualinio smurto reiškinys senyvo amžiaus moterų atžvilgiu yra ypatingai latentiškas, nes aukos dažniausiai linkusios nuslėpti šį žiaurų faktą. Žiūrėti 9 pav.

	psichologinis	fizinis	seksualinis	ekonominis	nepriežiūra
Moterys	90	65	5	10	8
Vyrai	45	50		6	2

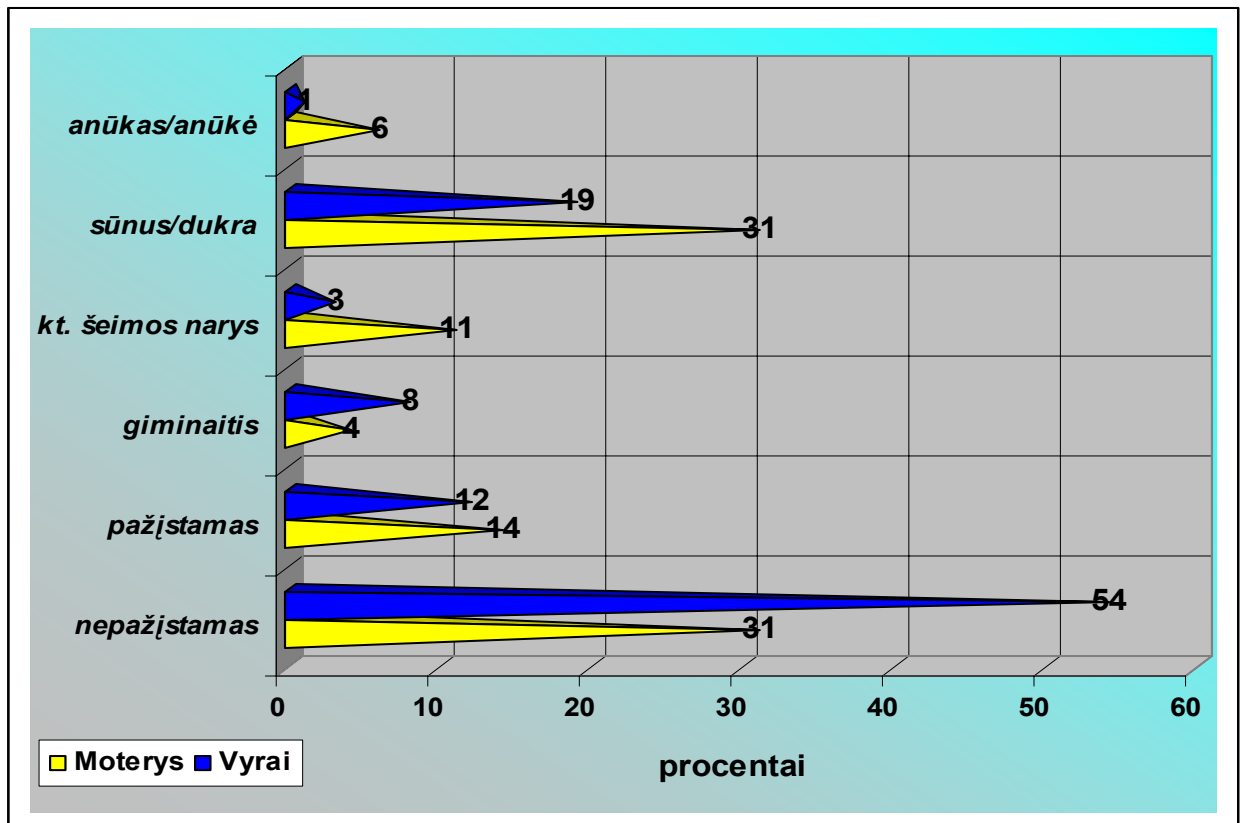
9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal smurto rūšių patyrimą.

Reikėtų pastebėti tyrimo metu nustatytą faktą - senyvo amžiaus moterys smurtą vienodai patyrė tiek iš savo artimiausių šeimos narių (sūnų/dukų), tiek ir iš nepažįstamų smurtautojų – po 43 moteris. Nuo pažįstamų smurtautojų nukentėjo 18 moterų. Iš pateiktų duomenų matyti, kad senyvo amžiaus vyrai Utenos apskrities kaimo vietovėse dažniausiai patiria svetimų (nepažįstamų) asmenų smurtą – 53 vyrai, mažiau artimiausių šeimos narių (sūnų/dukų) – 21 vyrai. Žiūrėti 10 pav.

skaičius	nepažįstamas	pažįstamas	giminaitis	kt. šeimos narys	sūnus/dukra	anūkas/anūkė
Moterys	43	18	5	16	43	8
Vyrai	53	12	8	3	21	1

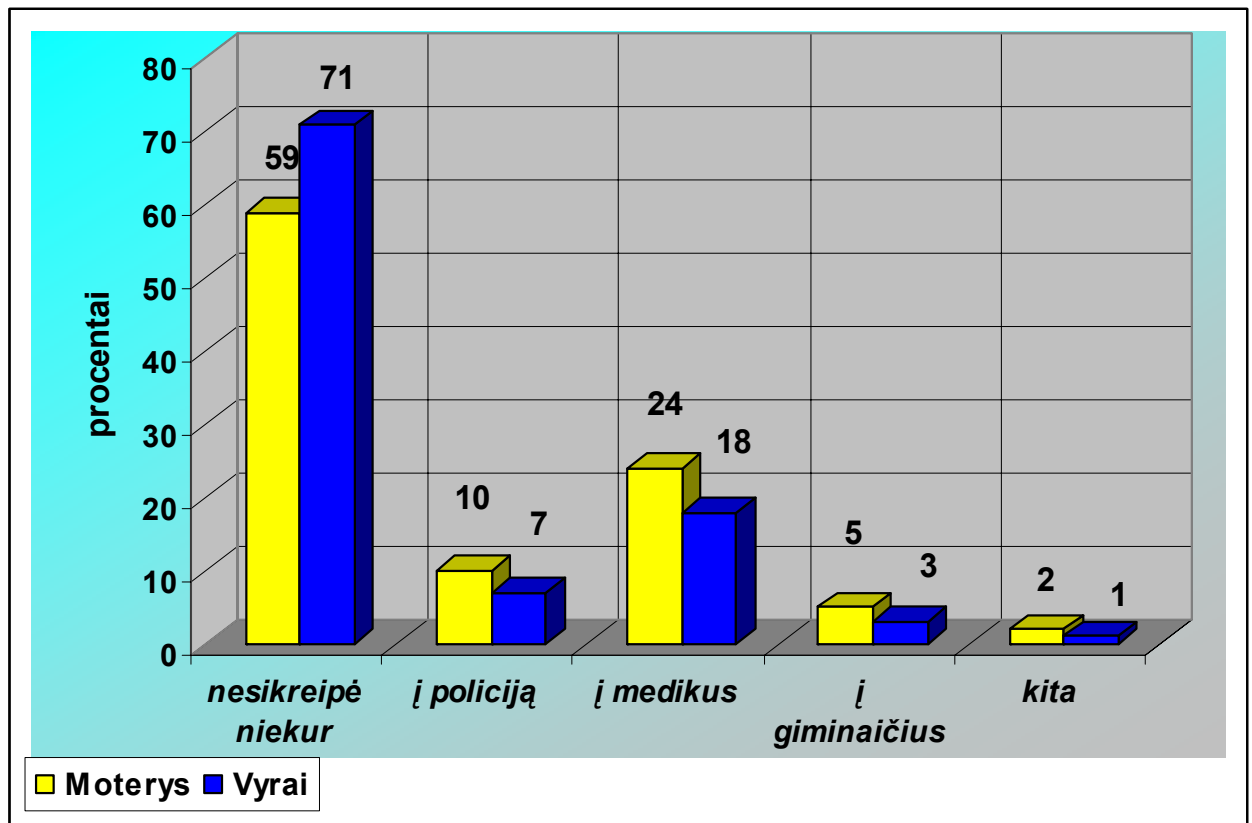
Proc.	nepažįstamas	pažįstamas	giminaitis	kt. šeimos narys	sūnus/dukra	anūkas/anūkė
Moterys	31	14	4	11	31	6
Vyrai	54	12	8	3	19	1

Svarbu pažymėti tendenciją – dauguma senyvo amžiaus vyrų - 71 (71 proc.) ir moterų - 78 (59 proc.), patyrę smurtą niekur nesikreipė pagalbos (žiūrėti 11 pav.). Tai dar kartą patvirtina faktą, kad smurtas prieš senyvo amžiaus žmones, gyvenančius kaimo vietovėse, yra latentinis (užslėptas) reiškinys. Dauguma smurto įvykių lieka neišaiškintų vien tik dėl to, kad smurtą patyrusios aukos nesikreipia būtinos pagalbos į kompetentingas institucijas. Tai didžiulė visuomenėje egzistuojanti problema, kuriai spręsti reikia imtis aktyvių priemonių. Pažymėtina ir tai, kad tik 32 moterys (24 proc.) ir tik 18 vyrų (18 proc.) pirmos pagalbos kreipėsi į medikus. Darytina išvada, kad nuo smurto nukentėjusios aukos jeigu kreipiasi pagalbos, tai pirmiausia kreipiasi į medicinos paslaugas teikiančius asmenis. Todėl medikų vaidmuo tiek gydant smurto aukas, tiek ir imantis smurto prevencinių priemonių mūsų visuomenėje turėtų būti labai vertinamas. Reikia pastebėti, kad tik nedidelė dalis respondentų - 13 moterų (10 proc.) ir 7 vyrai (7 proc.), dėl patirto smurto kreipėsi į policijos pareigūnus. Manytina, kad nuo smurto nukentėję senyvo amžiaus asmenys retai kreipiasi į policiją dėl kelių pagrindinių priežasčių: dėl nepasitikėjimo policijos bei kitų teisėsaugos institucijų veikla; dėl abejonių, kad policijos pareigūnams pavyks surasti smurtautojus bei patraukti juos teisinei atsakomybei; dėl informacijos trūkumo bei kitų priežasčių. Pirmiausia šias problemas kaimo vietovėse reikėtų spręsti – detalai informuojant senyvo amžiaus žmones (potencialias smurtautojų aukas) apie tai, kad nuo smurto nukentėję senyvi asmenys, gali kreiptis į konkrečias savivaldybių įstaigas ir konkrečius jų pareigūnus bei tarnautojus.

	nesikreipė niekur	į policiją	į medikus	į gimnaisčius	kita
Moterys	78 (59 proc.)	13 (10 proc.)	32 24 (proc.)	7 (5 proc.)	2 (2 proc.)
Vyrai	71 (71 proc.)	7 (7 proc.)	18 (18 proc.)	3 (3 proc.)	1 (1 proc.)

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kreipimąsi/nesikreipimą pagalbos, patyrus smurtą.

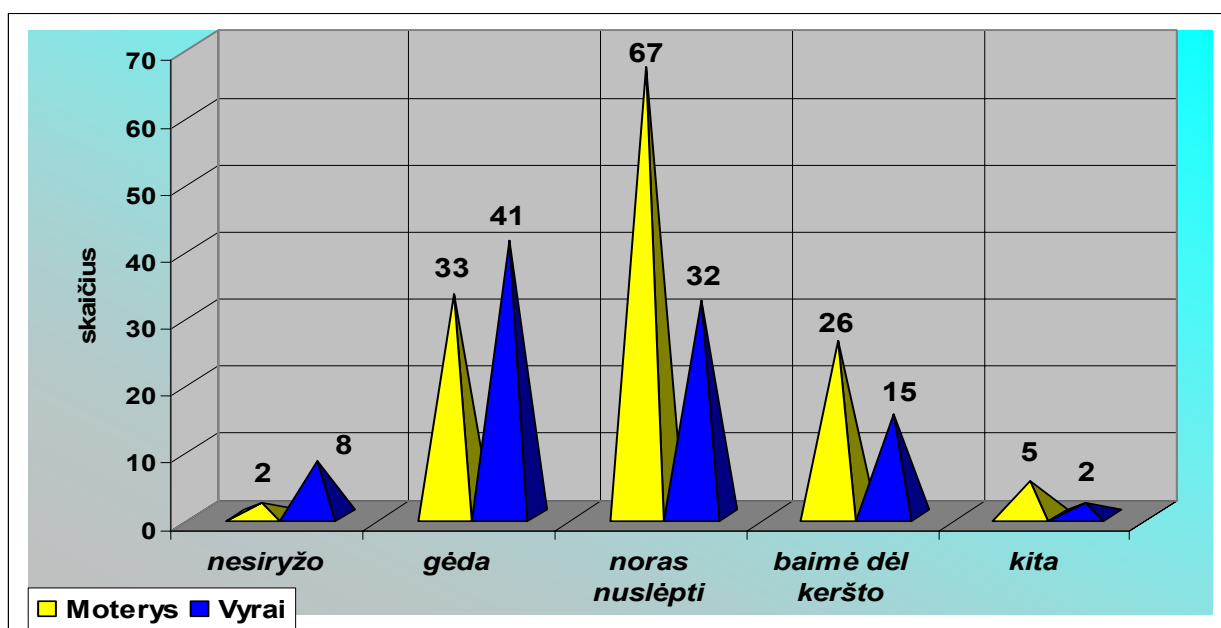
Respondentai, vieną iš dažniausių priežasčių, dėl kurios nesikreipė pagalbos nuo patirto smurto, paminėjo norą nusišalinti smurto įvykį. Net 67 senyvo amžiaus moterys (50,3 proc.) ir 32 vyrai (32,6 proc.), patyrę smurtą, norėjo nusišalinti nuo kitų asmenų šį skaudų įvykį. Pažymėtina, kad smurto proveržių slėpimas tik pagilina pačią problemą. Tačiau reikia nepamiršti, kad smurto aukai pasakojimas apie jau kartą išgyventą smurtą yra labai sunkus psichologinis barjeras.

Dauguma apklaustų senyvo amžiaus vyrų - 41 vyras (41,8 proc.) nurodė, kad pagrindinė priežastis, kuri lėmė tai, kad dėl patirto smurto asmuo nesikreipė pagalbos, yra gėda, kurią asmuo patyrė po smurtautojo veiksmų. Reikia pastebėti, kad gėdos jausmas vyrams yra sunkiau pakeliamas nei moterims. Šiuo atveju veikia ir psichologinis aspektas – „vyrui nedera rodyti silpnumo“ ir pan. Tačiau, kuo visuomenė greičiau suvoks, kad patirtas smurtas nėra silpnumo požymis, tuo padaugės galimybių kovoti su šiuo antivisumuomeniniu reiškiniu.

26 senyvo amžiaus moterys (19,5 proc.) ir 15 senyvo amžiaus vyrų (15,3 proc.) nurodė, kad viena iš priežasčių, dėl kurios nesikreipiama pagalbos, yra baimė dėl smurtautojo keršto. Tai labai svarbi aplinkybė, galinti turėti įtakos kitiems smurto proveržiams. Dažniausiai kaimo vietovėse žmonės vieni kitus pažįsta bei disponuoja pakankamai nemažu informacijos kiekiu. Todėl suprantama, kad senyvo amžiaus žmonės, siekdami išvengti neigiamų pasekmių ateityje, dažnai stengiasi nutylėti apie smurtautojų veiksmus jų atžvilgiu. Baiminantis smurtautojo keršto, senyvi asmenys linkę nesikreipti į teisėsaugos ar kitas institucijas. Tačiau tai nėra problemos sprendimo būdas, labiau net gi priešingai – nebaudžiamumas skatina vietinius smurtautojus dar aktyviau save realizuoti šioje srityje. Žiūrėti 12 pav.

	nesiryžo	gėda	noras nuslėpti	baimė dėl keršto	kita
Moterys	2 (1,5 proc.)	33 (24,8 proc.)	67 (50,3 proc.)	26 (19,5 proc.)	5 (3,9 proc.)
Vyrai	8 (8,1 proc.)	41 (41,8 proc.)	32 (32,6 proc.)	15 (15,3 proc.)	2 (2,2 proc.)

12 pav. Respondentų nurodytos priežastys, dėl kurių pastarieji nesikreipė pagalbos po smurto patyrimo.

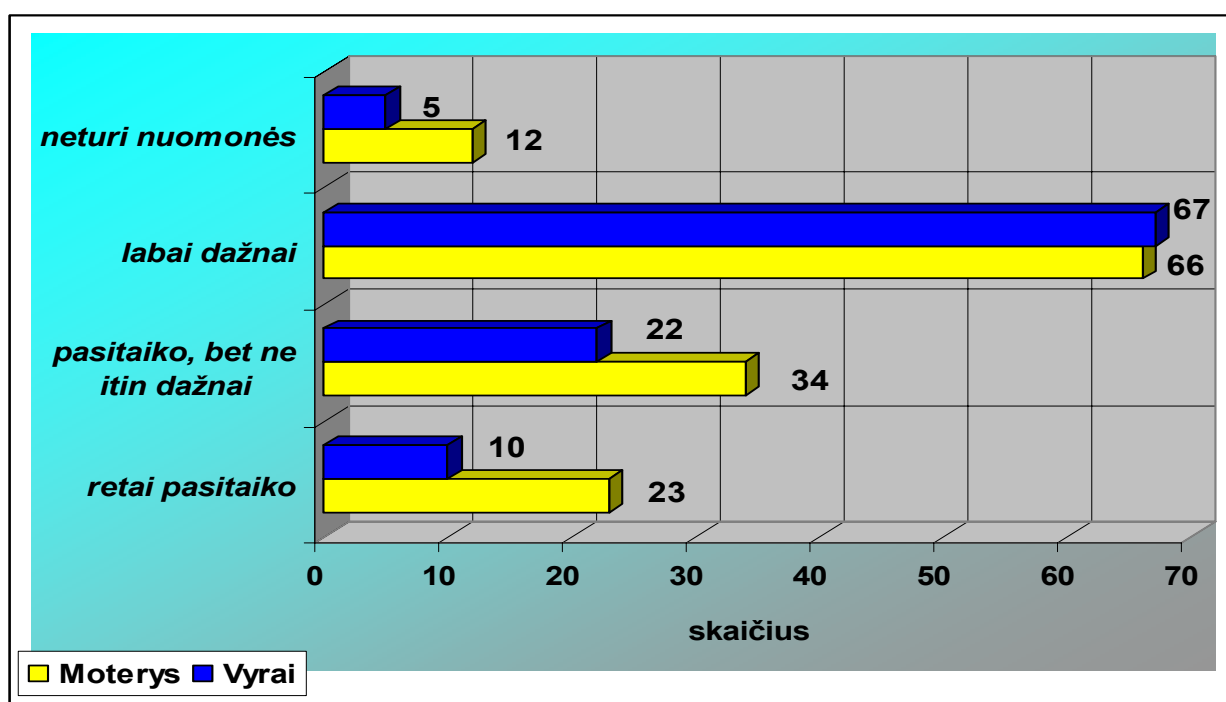
Pažymėtina, kad atsakymus pagal žemiau pateiktą paveikslą, parašė visi respondentai, t.y. 135 moterys ir 104 vyrai.

Svarbu pabrėžti, kad net 66 senyvo amžiaus moterys (49 proc.) bei 67 senyvo amžiaus vyrai (64,4 proc.), tai yra dauguma respondentų, nurodė, jog smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse atvejai yra labai dažni (žiūrėti 13 pav.). Tai sukelia tam tikrą nuostabą – žmonės plačiai žino apie smurto įvykius, tačiau pasyviai juos stebi bei nesiima jokių priemonių. Manytina, kad žmonės nežino prevencinių priemonių, kurios galėtų pažaboti šį priešingą teisei bei moralei reiškinį. Todėl labai svarbu, kad seniūnijų darbuotojai šviestų senyvo amžiaus žmones šia tema bei pateiktų visapusišką informaciją apie pagalbą nuo tokio smurto nukentėjusioms aukoms. Kartais pakaktų tik lankstinukų su konkrečių pareigūnų vardais, pavardėmis bei telefono numeriais. Tik turėdamas pakankamai informacijos apie tam tikrą reiškinį, žmogus gali apsaugoti save bei padėti artimui.

Tik imantis aktyvios senyvo amžiaus žmonių švietėjiškos veiklos, galima gauti teigiamus rezultatus ir tokiu būdu kovoti su smurto reiškiniu.

	retai pasitaiko	pasitaiko, bet ne itin dažnai	labai dažnai	neturi nuomonės
Moterys	23 (17 proc.)	34 (25 proc.)	66 (49 proc.)	12 (9 proc.)
Vyrai	10 (9,6 proc.)	22 (21 proc.)	67 (64,4 proc.)	5 (5 proc.)

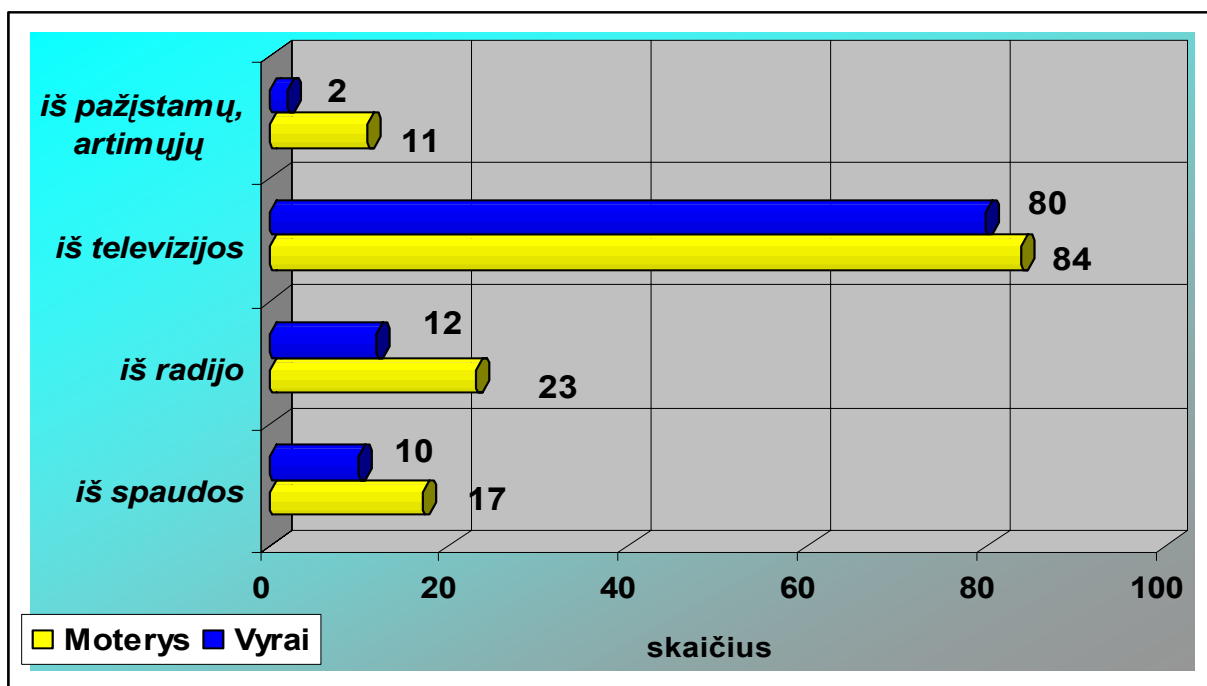
13 pav. Respondentų nuomonė apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą kaimo vietovėse.

Tyrimo metu nustatyta, kad absoliuti dauguma respondentų - 84 moterys (62,2 proc.) ir 80 vyrų (76,9 proc.), informaciją apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse gauna iš televizijos (žiūrėti 14 pav.). Todėl siekiant aukštų rezultatų smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencijos srityje, pirmiausia tai reikėtų daryti televizijos pagalba. Vietinės televizijos laidų metu būtų tikslinga ekrane nurodyti aukoms, nukentėjusioms nuo smurto, pagalbos telefonus. Manytina, kad tai turėtų labai efektyvų poveikį bei nesudarytų didelių išlaidų.

	iš spaudos	iš radijo	iš televizijos	iš pažįstamų, artimųjų
Moterys	17 (12,5 proc.)	23 (17 proc.)	84 (62,2 proc.)	11 (8,3 proc.)
Vyrai	10 (9,6 proc.)	12 (11,5 proc.)	80 (76,9 proc.)	2 (2 proc.)

14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informacijos gavimą apie smurto atvejus prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse.

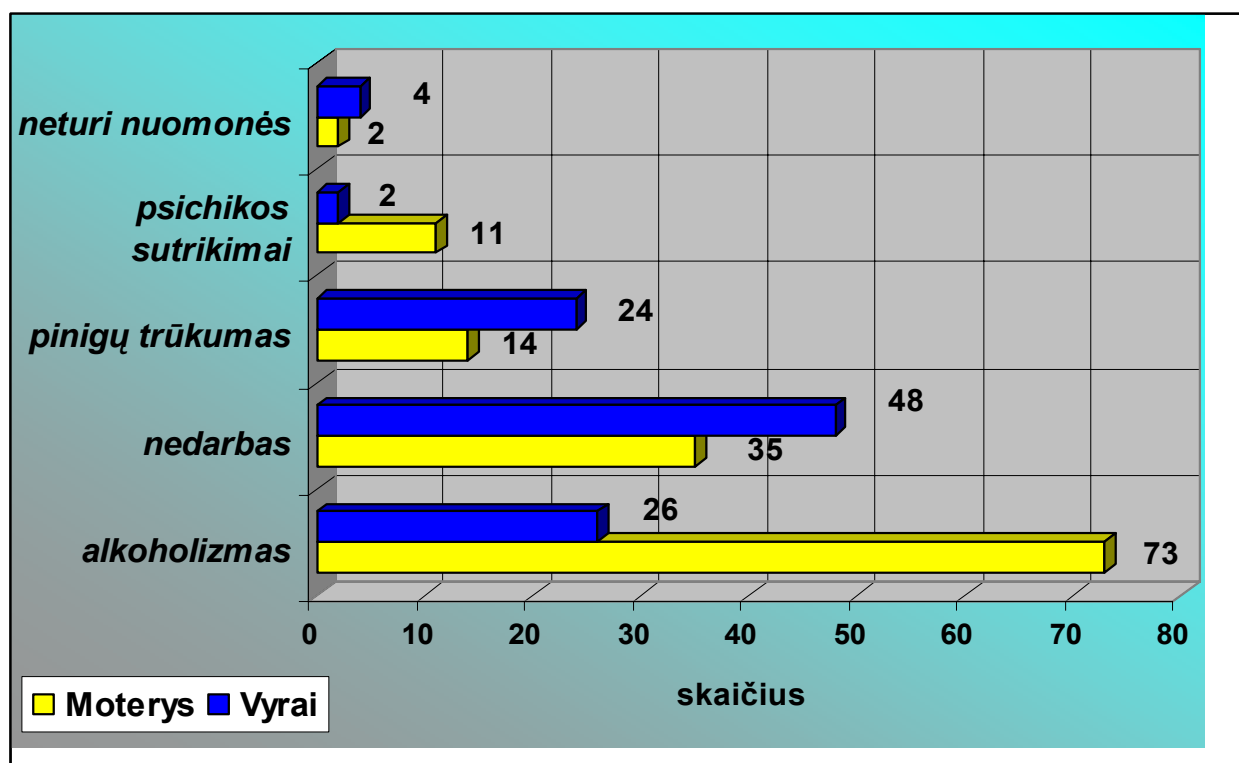

Absoliuti dauguma respondenčių, net 73 moterys (54 proc.), nurodė, jog pagrindinė smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastis yra alkoholio vartojimo problema (žiūrėti 15 pav.). Tuo tarpu tik 26 vyrai (25 proc.) mano, kad alkoholizmas yra pagrindinė tokio smurto priežastis. Vis dėl to reikia pripažinti, kad alkoholizmas yra nuo seno Lietuvos kaime išplitusi problema. Nuo alkoholio apsvaigę asmenys, nesugebėdami kontroliuoti savo veiksmų, dažnai imasi smurto prieš senyvus asmenis, siekdami juos apiplėšti, užpulti ar sužeisti. Nesaikingas alkoholio vartojimas dažnai tampa smurto bei kitų neigiamų reiškinių priežastimi. Todėl siekiant kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse, reikia lygiagrečiai kovoti ir su alkoholizmu.

Pažymėtina, kad net 48 vyrai (46 proc.) ir 35 moterys (26 proc.) vieną iš pagrindinių smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimo kaimo vietovėse priežasčių nurodė – nedarbą. Pastebėtina, kad šiuo metu jaučiant pasaulinės ekonominės krizės pasekmes, nedarbas tampa labai aktualia visuomenės problema. Dalis žmonių, netekę pragyvenimo šaltinio, pradeda vadovautis „džiunglių įstatymais“ – kas stipresnis, tas ir teišus. Jau buvo minėta, kad senyvo amžiaus žmonės dėl savo garbaus amžiaus dažnai yra bejėgiai apsiginti nuo jaunesnių smurtautojų. Be to, senyvo amžiaus asmenys nuolat gauna pastovias pajamas – pensiją. Visa tai sąlygoja senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse tapti potencialiomis smurtautojų aukomis. Reikia pastebėti, kad ir kokia būtų sunki šalies ekonominė situacija, asmenys, plėšiantys ir žalojantys senyvo amžiaus žmones, pirmiausia pamina moralines normas bei socialines vertybes.

	alkoholizmas	nedarbas	pinigų trūkumas	psichikos sutrikimai	neturi nuomonės
Moterys	73 (54 proc.)	35 (26 proc.)	14 (10 proc.)	11 (8 proc.)	2 (2 proc.)
Vyrai	26 (25 proc.)	48 (46 proc.)	24 (23 proc.)	2 (2 proc.)	4 (4 proc.)

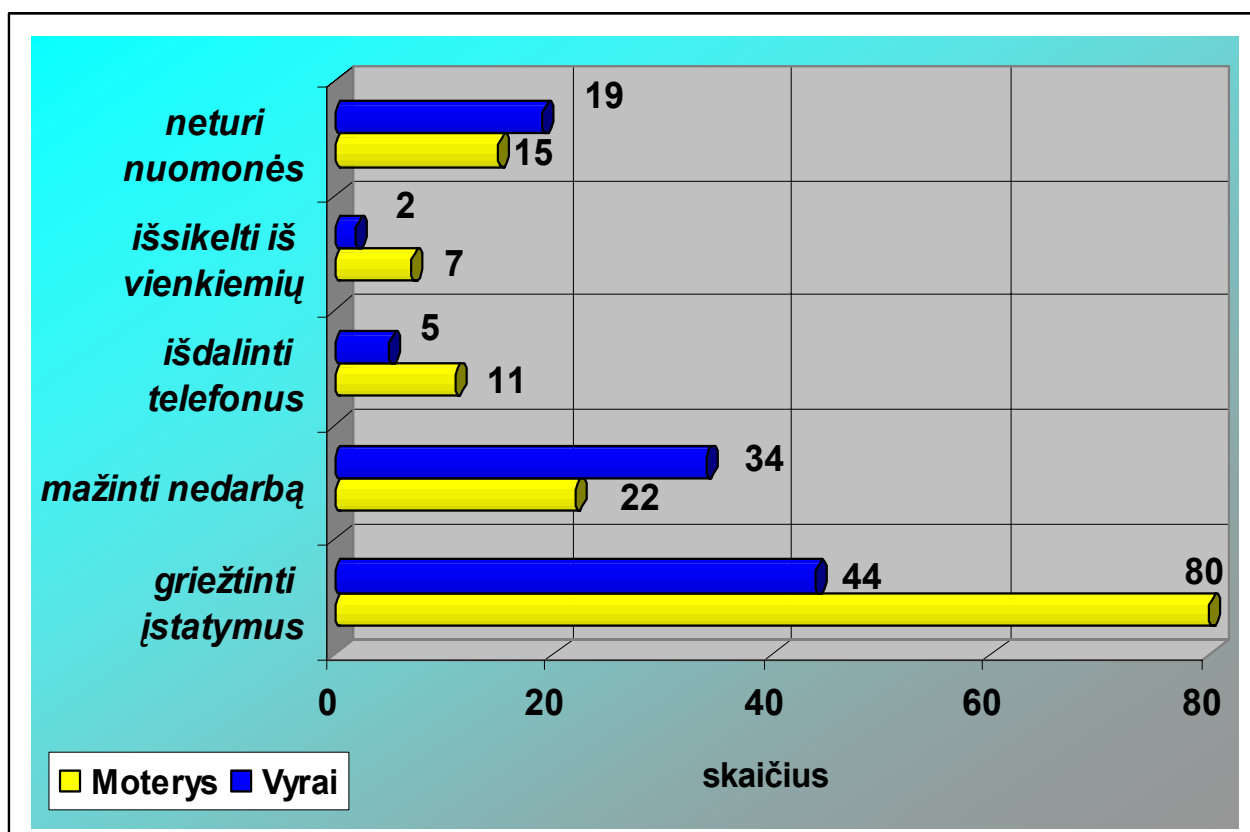
15 pav. Respondentų nuomonė apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimo kaimo vietovėse priežastis.

Absoliuti dauguma respondentų, 80 moterų (60 proc.) bei 44 vyrų (42 proc.) mano, kad efektyviausia priemonė, skirta mažinti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą kaimo vietovėse, yra įstatymų griežtinimas bei bausmių didinimas (žiūrėti 16 pav.). Tačiau reikia pastebėti, kad griežtesni įstatymai bei sunkių bausmių sistema ne visada duoda teigiamą prevencinį rezultatą, dažnai - labiau atvirkštinį. Svarbiau yra ne nubausti smurtautoją, o jį nustatyti bei išsiaiškinti priežastis, dėl kurių asmuo smurtauja, bei imtis aktyvių priemonių šias priežastis išgyvendinti. Baudžiamųjų įstatymų griežtėjimas savaime neišspręs smurto prieš senyvo amžiaus asmenis problemos. Tik aktyviu visų teisėsaugos institucijų, visuomeninių organizacijų, kaimo bendruomenių bei įvairių institucijų nuolatiniu bendradarbiavimu, tikslingu veiksmų kordinavimu galima kovoti su smurtu prieš senyvus asmenis.

	griežtinti įstatymus	mažinti nedarbą	išdalinti telefonus	išsikelti iš vienkiamų	neturi nuomonės
Moterys	80 (60 proc.)	22 (16 proc.)	11 (8 proc.)	7 (6 proc.)	15 (10 proc.)
Vyrai	44 (42 proc.)	34 (33 proc.)	5 (5 proc.)	2 (2 proc.)	19 (18 proc.)

16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal prevencines priemones, skirtas mažinti smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą kaimo vietovėse.

4. SMURTO PRIEŠ SENYVO AMŽIAUS ŽMONES KAIMO VIETOVĖSE PREVENCIJOS ANALIZĖ IR SIŪLYMAI

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencija yra sudėtinė bendrosios nusikalstamumo prevencijos dalis. Todėl nagrinėjant smurto prieš senyvus asmenis kaimo vietovėse Utenos apskrityje prevenciją, būtina bendrais aspektais aptarti nusikalstamumo prevencijos sąvoką apskritai.

Nusikalstamumo prevenciją galima apibrėžti kaip tikslingą valdžios ir valdymo institucijų, visuomeninių organizacijų, pilietinių judėjimų bei atskirų asmenų veiklą, kurios pagrindinis tikslas yra išaiškinti ir pašalinti nusikalstamumo priežastis bei sąlygas ar bent jau apriboti jų daromą įtaką. Nusikalstamumo prevencija yra kriminologinė kategorija, reiškianti visumą istoriškai susiklosčiusių objektyvių ir subjektyvių priemonių, kuriomis siekiama pašalinti nusikalstamumą sukeliančias priežastis bei sąlygas, padedančias padaryti nusikaltimus, ir taip mažinti, o ateity ir likviduoti nusikalstamumą.³⁰

Kriminologijoje prevencija traktuojama dviem reikšmėmis: **plačiąja ir siaurąją**. *Plačiąja* prasme prevencija apima visas priemones, kurios įtakoja nusikalstamumo priežastis bei sąlygas. Tai priemonės, kurios riboja nusikalstamumo priežasčių ir sąlygų formavimosi ar reiškimosi galimybes bei padeda palaikyti teisėtvarką. Ši prevencinė veikla skaidoma į daugelį įvairių socialinių procesų: ekonominio lygio ir finansinio pajėgumo kėlimas, nedarbo mažinimas, bei kitos priemonės, kurios skirtos socialiniai gerovei sukurti.

Nusikalstamumo prevencija *siaurąja* prasme pasižymi ryškiu kryptingumu bei tikslingumu. Ji apima tik tas priemones, kurių pagrindinis tikslas yra nusikalstamumo mažinimas.³¹ Nusikaltimų prevencija siaurąja prasme – tai tikslinga valstybinio ir visuomeninio pobūdžio veikla. Ją sudaro prevencinių priemonių visuma, skirta išaiškinti ir pašalinti nusikalstamumo priežastis, siekiant užkirsti kelią nusikaltimui.

Svarbu pažymėti, kad nusikalstamumo prevencijai būdinga sudėtinga sistema, kuri susideda iš **prevencinių priemonių ir jas įgyvendinančių subjektų**. Prevencinės priemonės užima svarbią vietą organizuojant prevencinį darbą, jos – prevencinio darbo organizavimo atskaitos taškas. Realizuojant šias priemones yra vykdoma prevencija. Nusikalstamumo prevencijoje dalyvauja daug subjektų: valstybinės valdžios ir valdymo institucijos, savivaldybės, teisėsaugos institucijos, socialinės globos ir rūpybos institucijos, žiniasklaida, mokymo įstaigos, visuomeninės bei kitos nevyriausybinės organizacijos ir kt.

³⁰ Čepas A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai. – Vilnius, 1986. P. 186.

³¹ Justickis.V. Kriminologija: Vadovėlis. 1 dalis. – Vilnius, 2001. P. 304.

Remiantis išdėstytais bendrosios nusikalstamumo prevencijos teiginiais, galima suformuluoti ir teorinę smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencijos sampratą. Formuluojant šį apibrėžimą, turima galvoje, įvairiausių reiškinius, procesus, įvairią veiklą, kovojant su smurtu prieš senyvus asmenis kaime, įvairias priemones, padedančias šalinti šio nusikalstamumo priežastis ir sąlygas.

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencija – tai visuma reiškinių ir procesų, valdžios ir valdymo institucijų, visuomenės, jos grupių, atskirų piliečių veiklos priemonių, padedančių šalinti smurto prieš senyvus asmenis, gyvenančius kaime, priežastis ir sąlygas.

Jau ankstesnėse darbo dalyse buvo minėta, kad smurto prieš senyvo amžiaus asmenis problema nėra plačiai nagrinėta teisės mokslininkų bei specialistų, todėl logiška, kad ir prevencija šioje smurto srityje nėra pakankamai išplėtotą. Pateiktas smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencijos apibrėžimas kol kas gali būti tik analogiškas nusikalstamumo prevencijos apibrėžimui. Kalbant apie prevencines smurto prieš senyvo amžiaus asmenis tiek kaimo, tiek ir kitose regionuose, priemones bei šias priemones įgyvendinančius subjektus, tikslinga būtų pasinaudoti smurto prevencijos patirtimi.

Svarbu pažymėti, kad šiuo metu ***Europos sąjungos mastu Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK)*** yra labai susidomėjęs smurto prieš senyvo amžiaus žmones problema, todėl skatina valstybes nares (tarp jų ir Lietuvą) imtis aktyvių prevencinių priemonių, kovojant su šiuo neigiamu visuomenės reiškiniu. Remiantis šia komiteto pozicija, tikslinga būtų pateikti siūlomas prevencines priemones.

Už kovą su senyvo amžiaus žmonių smurtu bei orumą žeminančiu elgesiu pirmiausia atsakingos valstybės narės. Kadangi ši problema egzistuoja visose valstybėse narėse, Komitetas mano, kad reikia parengti bendrą visos Europos strategiją.

- Kadangi smurtas prieš senyvo amžiaus žmones yra žmogaus teisių ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos pažeidimas, EESRK ragina Europos Sąjungos bei valstybių narių institucijas parengti išsamią strategiją, skirtą smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančio elgesio prevencijai.
- Strategija turi remtis ES masto tyrimu dėl smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančio elgesio. Todėl, siekiant įvertinti esamą padėtį, reikėtų ne tik surinkti duomenis apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančio elgesio paplitimą, bet ir informaciją apie įvairias jo rūšis, priežastis ir rizikos veiksnius.
- Tyrime grėsmės senyviems žmonėms mastas, jų teisinė padėtis, pagalbos ir paramos galimybės turi būti susietos su smurtu prieš vaikus taikomomis sąlygomis.

- Siekiant senyvo amžiaus žmonių apsaugos valstybėse narėse, šio tyrimo metu turėtų būti surinkti duomenys, koku mastu įgyvendinta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.³²

Tik atitinkamu nacionaliniu lygiu galima veiksmingai kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančiu elgesiu. Todėl kiekviena valstybė narė, kuriant bendrą Europos strategiją, turi parengti nacionalinį kovos su tokio pobūdžio elgesiu veiksmų planą ir skirti tam būtinus išteklius. Nacionaliniuose veiksmų planuose visų pirma turėtų būti numatyta:

- vykdyti informacines ir švietimo kampanijas ir atkreipti plačiosios visuomenės dėmesį į asmenų, kuriems reikalinga globa, ir juos globojančių asmenų padėtį ir tokiu būdu laužyti tabu, susijusius su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančiu elgesiu,

- parengti pagrindų direktyvas ir teisinę bazę, atitinkančią Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją,

- parengti nacionalines ataskaitas, kaip užkirsti kelią smurtui prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančiam elgesiui,

- gerinti visų tiesiogiai su senyvo amžiaus žmonių globa susijusių asmenų ir institucijų informuotumą, didinti jų galimybes imtis veiksmų ir stiprinti bendradarbiavimą. Be to, rengti atitinkamus mokymus ir iniciatyvas labiausiai su šia sritimi susijusioms profesinėms grupėms: gydymo personalui, slaugytojams, policijai ir suteikti globos įstaigų darbuotojams teisę pranešti apie trūkumus,

- sukurti platų, lengvai pasiekiamą ir (taip pat) konfidencialiai prieinamą konsultacinių tarybų tinklą, kad būtų laiku pašalintos visų esamų ir galimų su senyvo amžiaus žmonių globa susijusių asmenų ir asmenų, kuriems reikalinga globa, informuotumo apie globos problemas spragos,

- sudaryti krūvio sumažinimo galimybes artimuosius prižiūrintiems šeimos nariams ir konsultavimo bei paramos galimybes profesionaliems slaugytojams,

- sukurti visų tiesiogiai su senyvo amžiaus žmonių globa susijusių asmenų ir institucijų bendradarbiavimo, mokymų ir sistemingo keitimosi informacija tinklus.³³

Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminantis elgesys yra visiškai nepriimtinas ir šio reiškinio ilgiau nepaisyti negalima. Komitetas ragina nacionalines vyriausybes

³² Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio. Oficialusis leidinys C 044 , 16/02/2008 p. 0109 – 0114.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:01:LT:HTML>. Prisijungimo laikas: 2008 11 19.

³³ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio. Oficialusis leidinys C 044 , 16/02/2008 p. 0109 – 0114.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:01:LT:HTML>. Prisijungimo laikas: 2008 11 19.

imtis priemonių pašalinti šio reiškinio priežastis, kad senyvo amžiaus žmonės būtų apsaugoti, nepaisant to, kur jie gyventų. Reikėtų pažymėti esminius EESRK siūlymus šioje srityje.

1. *Žmogaus teisės*. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 25 straipsnyje teigiama, kad Sąjunga pripažįsta ir gerbia pagyvenusių žmonių teisę gyventi oriai ir nepriklausomai bei dalyvauti visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime.

- Siekiant šių tikslų, EESRK nuomone, būtinas naujas požiūris į senėjimą. Būtina skirti daugiau dėmesio senyvo amžiaus žmonių diskriminacijos problemai, nes dažnai ji yra smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančio elgesio priežastis. Būtina integruoti senyvo amžiaus žmones į visuomenę, o jų globą suvokti kaip bendrą visuomenės uždavinį.

- Komitetas pabrėžia, kad senyvo amžiaus žmonės turi teisę gyventi ten, kur jie nori, nebijodami, kad jie bus nuskriausti, o senyvo amžiaus žmonių diskriminacija yra nepriimtinas reiškinys.

- Senyvo amžiaus žmonėms turi būti sudaryta galimybė pranešti apie smurto prieš juos bei jų orumą žeminančius atvejus ar problemas ir būti saugūs tai darydami. Jie turi būti tikri, kad visos problemos, apie kurias buvo pranešta, bus kruopščiai ir veiksmingai išspręstos.

2. *Tinkamesnis duomenų rinkimas ir mokslinių tyrimų būtinybė*. Komitetas siūlo atlikti išsamų ES lygio mokslinį tyrimą smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančio elgesio mastui įvertinti.

3. *Tabu laužymas ir informuotumo didinimas*. Komitetas ragina nacionalines vyriausybes imtis veiksmų plačiau informuoti visuomenę apie smurtą prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminantį elgesį organizuojant nacionalines žiniasklaidos kampanijas, kurias realiai remtų viešosios teisės reglamentuojamos įstaigos ir savanoriškos organizacijos, siekiant panaikinti tabu dėl pasitaikančių smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančio elgesio atvejų. Žiniasklaida gali veiksmingai didinti visuomenės supratimą, todėl ji turėtų būti gerai informuota ir užimti konstruktyvią poziciją.

4. *Informavimas, švietimas, mokymas ir prevencija*. Komitetas ragina nacionalines vyriausybes imtis veiksmų:

- veiksmingiau informuoti senyvo amžiaus žmones ir jų giminaičius apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminantį elgesį,

- užtikrinti, kad profesionalūs slaugytojai galėtų nesibaimindami pranešti apie smurtą prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminantį elgesį ir jiems būtų teikiama pakankamai konsultacijų ir reikalinga parama,

- užtikrinti, kad būtų tinkamai parengti žmonės atpažinti smurtą prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminantį elgesį ir būtų nustatyta tvarka, kaip tokiais atvejais turėtų elgtis gydytojai, slaugytojai bei policija,

- užtikrinti, kad sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų tinklai turėtų galimybę pasiūlyti skubios pagalbos ir priėmimo centrų, paramos grupių ir nepriklausomų, konfidencialių konsultacijų telefonu tarnybų paslaugas,

- Informacijos ir ryšių technologijų (IRT) srities gaminiai ir paslaugos suteiks daugeliui senyvo amžiaus žmonių galimybę ilgiau gyventi jiems patinkančioje aplinkoje ir kartu išsaugoti savarankiškumą. IRT padidins senyvo amžiaus žmonių saugumą ir užtikrins jų galimybes naudotis socialinėmis ir medicininėmis bei būtinosios pagalbos tarnybų paslaugomis; tokiu būdu senyvo amžiaus žmonės galės ir toliau gyventi didžia dalimi išsaugodami nepriklausomumą, savarankiškumą ir orumą.

5. *Tinklų kūrimas.* Komitetas ragina nacionalines vyriausybes kurti daugiastruktūrinius tinklus, kad būtų užtikrintas bendradarbiavimas, mokymas ir sistemingas keitimasis informacija.

6. *Institucinė globos kontrolė.* Komitetas ragina valstybes nares sukurti aukšto lygio stebėsenos ir kontrolės tarnybas, kad būtų užtikrintos kokybiškos paslaugos senyvo amžiaus žmonėms.

7. *Veiksmingesnis orumą žeminančio elgesio atvejų atskleidimas.* Komitetas pabrėžia, kaip svarbu, kad, dalyvaujant atitinkamoms įstaigoms, būtų kuo daugiau diskretiškai atskleidžiama smurto prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančio elgesio atvejų. Reikia ugdyti pasitikėjimą, kad visais smurto bei orumą žeminančio elgesio atvejais, apie kuriuos buvo pranešta, bus imtasi veiksmų ir padėtis pasikeis. Reikėtų pripažinti, kad šioje srityje galėtų dalyvauti policija ir būtų imamasi teisminių veiksmų.

Reikia pastebėti, kad visos Komiteto išvardintos prevencinės priemonės bei siūlymai valstybėms narėms yra rekomendacinio bei informacinio pobūdžio. Manytina, kad aukščiau išdėstyta strategija yra labai svarbi Lietuvai, nes smurto prieš senyvo amžiaus žmones problema tiesiogiai liečia mūsų šalį. Tiek nacionaliniu, tiek ir vietos savivaldos lygmeniu, atsižvelgiant į finansines galimybes, reikia imtis konkrečių veiksmų tam, kad būtų įgyvendinti minėti siekiai.

Todėl tikslinga būtų aptarti, kokia yra galima smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencija Lietuvos valstybėje. Nors darbo tema konkrečiai susijusi su Utenos apskritimi, tačiau, kaip buvo minėta anksčiau, smurto prieš senyvo amžiaus žmones tema yra beveik nenagrinėta valstybiniu lygiu, todėl tikslinga apžvelgti prevenciją visu šalies mastu.

Smurto prevenciją šalyje vykdo teisėsaugos, socialinės institucijos, žiniasklaida, visuomeninės ir kitos organizacijos. Smurtinių nusikaltimų kontrolę vykdo teisėsaugos institucijos: policija, prokuratūra, teismai. Pažymėtina, kad dalis *policijos pareigūnų* nepakankamai suvokia smurto prieš senyvo amžiaus žmones mastą ir jo pasekmes, neteikia reikiamo dėmesio aukų pareiškimų tyrimui. Policija turėtų atsakingai ir kompetentingai reaguoti į iškvietimus ar pareiškimus dėl smurto prieš senyvus asmenis. Jei nukentėjęs asmuo kreipėsi pagalbos, nors ir nėra

užfiksuotas fizinio smurto panaudojimas, policijos pareigūnai visais atvejais turėtų tinkamai reaguoti, išsiaiškinti smurto aplinkybes bei spręsti aukos saugumo klausimus. Šiuo atveju turėtų būti vertinamas pats smurto panaudojimas (smurtavimo faktas) prieš senyvą asmenį. Policija turi atlikti svarbų vaidmenį teikiant pagalbą nuo smurto kenčiančioms aukoms. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo³⁴ 5 straipsnyje įtvirtinti policijai keliami uždaviniai. Greta žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimo, neatidėliotinos pagalbos teikimo asmenims, nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atskleidimo ir tyrimo, taipogi yra įtvirtinta ir nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencija. Nuostata dėl teisės pažeidimų prevencijos turėtų būti ne tik formali, bet ir funkcionuoti praktinėje policijos pareigūnų veikloje.

Policija turi padėti nukentėjusiems tiek įvykio metu, tiek ilgalaikėje perspektyvoje, t.y. praėjus kuriam laikui po smurto akto derėtų pasidomėti, ar reikalinga pagalba. Būtent toks policijos pareigūno elgesys reikštų visuotinį visuomenės smurtautojo pasmerkimą, smurto netoleravimą. Policijos pareigūnas neprivalo sau kelti ypatingų reikalavimų, tačiau išklaudyti ir patarti aukai, jis privalo. Policijos pareigūnai, siekdami prevencinio darbo prieš smurtą senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu kompleksiško, veiksmų koordinacijos tarp labiausiai suinteresuotų valstybinių ir visuomeninių institucijų, turėtų inicijuoti ar dalyvauti programinių idėjų įgyvendinime.

Įstatymas įpareigoja policiją bendradarbiauti su kitomis valstybės bei savivaldybių institucijomis įgyvendinant prevencijos programas bei kita forma įtraukiant į šią veiklą visuomenines organizacijas ir gyventojus, jų gyvybės, sveikatos, turto bei viešosios tvarkos apsaugai. Todėl siekiant efektyvesnių darbo rezultatų būtina plėsti policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimą smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijoje, įvykių tyrimo metu. Būtina steigti daugiau socialinės (reabilitacinės) paskirties įstaigų, į kurias galėtų nukreipti ir policija.

Tikslinga policijos įstaigose rengti išsamią, nuolatinę, lyginamąją, tikslią ataskaitą dėl smurto prieš senyvus asmenis įvykių, įvertinant smurto priežastis ir numatant šios problemos sprendimo būdus. Reikalingas sistemingas ir nuoseklus pareigūnų mokymas kaip veikti smurto situacijose ir panaudoti tinkamiausias poveikio priemones, kaip padėti senyvo amžiaus žmonėms, kurių atžvilgiu yra smurtaujama, spręsti savo problemas, suteikti neatidėliotiną pagalbą smurto aukoms, konsultuoti gyventojus šiais klausimais. Policijos pareigūnų mokymuose turėtų būti organizuojamos įvairios programos, galinčios:

³⁴ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas, 2000 m. spalio 17 d., Nr.VIII-2048. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777.

- padėti smurto aukoms, įveikti nepasitikėjimą policija ir kitomis teisėsaugos institucijomis;
- kelti policijos pareigūnų tarnybinės veiklos profesionalumą, mokyti kitų teisėsaugos, savivaldos institucijų, policijos rėmėjų, visuomeninių organizacijų ir bendruomenių atstovus bendrauti su smurto aukomis;
- konsultuoti smurto aukas, kurios pasiryžusios nesitaikstyti su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones; teikti kitą būtiną teisinę, psichologinę ir socialinę pagalbą;
- skleisti tarp gyventojų teises ir kitas žinias, rengti metodines priemones ir jas platinti bendruomenėse, policijos padaliniuose ir pan.

Įgyvendinant programas bei norint efektyviau priešintis paplitusiam smurtui prieš senyvo amžiaus asmenis kaimo vietovėse policija ir bendruomenė turėtų koordinuoti savo veiksmus.

Reikia pastebėti, kad policijos pareigūnų darbą šioje srityje ženkliai palengvintų gera įstatyminė bazė, įgalinanti policijos pareigūną efektyviai kovoti su šiuo smurto apraiškoms.

Manytina, kad tikslinga būtų valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms priimti *norminį teisės aktą*, kuris reglamentuotų visus probleminius su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones susijusius klausimus. Teisės akte reikėtų numatyti socialinės – teisinės apsaugos nuo smurto organizavimą, socialinės – teisinės apsaugos nuo smurto priemones, subjektus, atsakingus už smurto prieš senyvus asmenis prevenciją bei kitus praktikoje aktualius klausimus. Siekiant spręsti smurto prieš senyvo amžiaus asmenis problemą, nepakanka tik tobulinti įstatyminę bazę tikintis, kad situacija savaime pagerės. Kartu būtina organizuoti atitinkamų valstybės struktūrų ir visuomenės organizacijų darbą taip, kad jų veikla labiau atitiktų šiuolaikinius reikalavimus.

Siekiant išgyvendinti smurtą prieš senyvus asmenis, reikia *rengti specialistus*, galinčius dirbti su nukentėjusiomis nuo smurto aukomis ir smurtautojais. Tinkamas parengimas yra adekvataus reagavimo į smurtą prielaida. Specialistai turi būti mokomi, kaip elgtis susidūrus su smurto realijomis, žinoti, kaip patenkinti tiek nukentėjusiųjų, tiek nusikaltusiųjų reikmes. Siaurąja prasme, geras mokymas – tai specialistų rengimas teikti pagalbą, kai jos prašoma arba kai matoma, kad jos reikia. Plačiąja prasme – efektyvus gerai apmokytų specialistų darbas gali paskatinti vis daugiau nukentėjusiųjų ir vis daugiau nusikaltusiųjų ieškoti atitinkamos pagalbos.³⁵ Pagrindinis specialistų mokymo tikslas – tobulinti reagavimą į smurtą prieš senyvus žmones. Siekiant šio tikslo reikėtų tobulinti problemos supratimą ir suvokimą, išlavinti jautrumą, įgūdžius ir mokėjimą vertinti, sustiprinti tarpdisciplininį požiūrį į šią problemą.

³⁵ Pečiūrienė J. ir kt. Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas. -Vilnius: Moterų informacijos centras, 1998. P. 61.

Smurto prevencija bei smurto aukų rehabilitacija labai priklauso ir nuo *sveikatos apsaugos įstaigų darbo*. Šios srities darbas yra nepaprastai svarbus nuo smurto nukentėjusiems senyvo amžiaus žmonėms. Senyvi asmenys, kurie negali ar nenori kreiptis į policiją ar kitą valstybinę įstaigą, dažniausiai kreipiasi pagalbos tik į medicinos įstaigas. Todėl medikai tampa labai svarbia smurto prevencijos ir aukų rehabilitacijos sistemos grandimi. Svarbu pabrėžti, kad medicininę pagalbą nuo smurto nukentėjusiems senyvo amžiaus žmonėms teikiantys medikai, vieni iš pirmųjų sužino apie visas smurtavimo fakto detales. Jų pagalba galima surinkti nemažai informacijos apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones paplitimą. Manytina, kad siekiant geresnių rezultatų prevencijos srityje, būtų tikslinga imtis šių priemonių:

- ✓ į mokymo planus įtraukti atitinkamas mokymo programas,
- ✓ įtraukti medicinos organizacijas ir draugijas į darbą didinant problemos suvokimą,
- ✓ medicinos įstaigose turėti standartinę registracijos anketa,
- ✓ užtikrinti, kad medicinos darbuotojų pagalbos programos teiktų veiksmingą pagalbą aukoms,
- ✓ skatinti savanorių darbą.

Didelę reikšmę smurto prieš asmenis (tame tarpe ir prieš senyvo amžiaus žmones) prevencijos srityje turi *nevyriausybinės organizacijos*. Viena tokių organizacijų Lietuvos mastu yra Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras Vilniuje. Svarbu paminėti, kad centras vykdo šią veiklą:

- ✓ Kaupia informaciją apie nusikalstamumą, jo priežastis, sąlygas ir prevenciją, tvarko šią ir su ja susijusias teisinės, statistinės ir kitos informacijos duomenų bazę.
- ✓ Analizuoja kriminogeninę situaciją, nusikalstamumo priežastis bei sąlygas, vertina šio reiškinio tendencijas ir prognozes.
- ✓ Inicijuoja, organizuoja ir atlieka mokslinius ir kitus taikomojo pobūdžio tyrimus nusikalstamumo prevencijos srityje.
- ✓ Rengia ir teikia valdžios ir valdymo institucijoms, savivaldos visuomeninėms institucijoms siūlymus nusikalstamumo prevencijos strategijai bei taktikai formuoti.
- ✓ Inicijuoja, rengia bei organizuoja nusikalstamumo prevencijos programų bei kitų priemonių, padedančių užtikrinti visuomenės saugumą, įgyvendinimą.
- ✓ Inicijuoja ir dalyvauja rengiant įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su nusikalstamumo prevencija, projektus.
- ✓ Atlieka įstatymų, kitų teisės aktų, programų, susijusių su nusikalstamumo prevencijos politikos įgyvendinimu, sisteminę analizę ir teikia pasiūlymus bei išvadas.
- ✓ Koordinuoja (derina) valstybės ir visuomeninių institucijų rengiamas bei vykdomas programas ir kitą veiklą nusikalstamumo prevencijos srityje.

- ✓ Teikia informacinę, metodinę ir kitą paramą nusikalstamumo prevencijos subjektams.
- ✓ Organizuoja ir rengia konferencijas, seminarus, diskusijas, kursus bei stažuotes nusikalstamumo prevencijos srityje.
- ✓ Bendradarbiauja su visuomenės informavimo priemonėmis, dalyvauja gyventojų teisinio švietimo programas.
- ✓ Bendradarbiauja su kitų šalių bei tarptautinėmis panašaus profilio institucijomis.

Nors Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro veikla pasireiškia nacionaliniu nusikalstamumo prevencijos mastu, manytina, kad ši organizacija galėtų imtis aktyvių priemonių, padėsiančių sumažinti smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse atvejų visoje Lietuvoje (neaplenkiant ir Utenos apskrities).

Labai svarbus prevencijos prieš smurtą senyvo amžiaus žmonių atžvilgiu aspektas yra *visuomenės švietimo klausimas*. Tikslinga būtų nustatyti valstybės institucijoms tokius uždavinius visuomenės švietimo apie smurtą prieš senyvus asmenis srityje:

- ✓ Vadovauti žiniasklaidos ir švietimo programoms, skatinti smurto prieš senyvo amžiaus žmones, kaip kriminalinio nusikaltimo, suvokimą.
- ✓ Įgyvendinti prevencines programas mokyklose, atskirose bendruomenėse ir institucijose.
- ✓ Rengti kursus apie smurtą prieš senyvus asmenis policijai, prokurorams, advokatams, teisėjams, socialiniams darbuotojams, psichologams, žiniasklaidai, pedagogams, gydytojams.
- ✓ Remti įvairių organizacijų atliekamus smurto prieš senyvo amžiaus žmones tyrimus.
- ✓ Įtraukti klausimus apie šią smurto formą į įvairias apklausas.

Siekiant teigiamų rezultatų visuomenės švietimo apie smurtą prieš senus asmenis srityje, tikslinga būtų, plačiai paskleisti informaciją asmenims, gyvenantiems kaimo vietovėse. Senyvo amžiaus asmenims (potencialioms smurto aukoms) turėtų būti *dalijami lankstinukai* (skrajutės), kuriuose būtų pateikta tiksli informacija apie tai, kur ir į kokius pareigūnus bei valstybės tarnautojus gali kreiptis smurtą patyrusios aukos. Daugelis senyvo amžiaus žmonių, gyvenančių kaime, tokios informacijos neturi, todėl jos platinimas yra svarbus.

Sprendžiant smurto prieš senyvus asmenis problemas didelės įtakos turi ir *žiniasklaida*. Visuomenės informavimo priemonės turėtų šviesti žmones teisine kryptimi. Senyvo amžiaus žmonės, gyvenantys kaime, dažnai nėra teisiškai išsilavinę, todėl nežino daugelio įstatymų. Patirtis rodo, žmonės neblogai žino savo pareigas, tačiau neretai prastai žino savo teises. Žiniasklaidos pagalba reikėtų išaiškinti žmonėms, kad jie gali efektyviomis priemonėmis apginti savo pažeistas teises. Antra vertus, būtent žiniasklaida galėtų nuolat skelbti įvairių įstaigų, visuomeninių organizacijų, jų padalinių telefonus bei adresus, kuriais galėtų kreiptis nuo smurtautojų nukentėjusios aukos.

Galime pastebėti, kad daugėja televizijos laidų, kuriose nagrinėjamos smurto prieš senyvus asmenis problemos. Tačiau labai svarbu, kad tai nebūtų daroma tik komerciniais tikslais (dėl leidinio tiražo, radijo stoties ar televizijos reitingų), siekiant suintriguoti skaitytoją ar žiūrovą bei pigiomis priemonėmis patenkinant jo smalsumą. Žiniasklaidos darbuotojai turėtų dirbti skatinami noro padėti aukai taip, kad ji nebūtų įskaudinta ar įžeista.

Būtina skatinti kuo didesnę *bendradarbiavimą tarp įvairių valdžios institucijų*, valstybinių organizacijų, teisėsaugos pareigūnų. Taip pat svarbu sujungti vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų veiklą, nes smurto prieš senyvo amžiaus žmones problemos sprendimas bus efektyvus, kai tame procese dalyvaus kuo daugiau asmenų. Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo turi didelę reikšmę. Taip pat būtina smurto prieš senyvus asmenis problemą iškelti į viešumą, pasitelkiant įvairias visuomenės informavimo priemones, organizuoti grupines terapijas smurto aukoms. Visa tai priskiriama nevyriausybinių organizacijų veiklos sričiai, todėl, manytume, būtina pradėti koordinuoti vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų veiklą.

Geriau suvokti smurto dinamiką, užfiksuoti daugiau atvejų ir kontroliuoti daugiau smurtautojų, specialistams pasidalinti patirtimi, suteikti daugiau jautrios ir efektyvios pagalbos galima tik bendradarbiaujant įvairioms institucijoms. Taip būtų teikiama geresnė parama smurto aukoms, efektyviau konsultuojami valdžios atstovai, išsamiau informuojami apie atsakomybę smurtautojai. Bendradarbiaudamos įvairios institucijos, specialistai gali įtakoti naujų įstatymų kūrimą bei senų tobulinimą.

Kalbant apie smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje prevenciją, reikėtų pabrėžti, kad yra reikalingos konkrečios prevencinės priemonės, kurios būtų atliekamos apskrities kaimiškose vietovėse. Į šią veiklą turėtų aktyviai įsijungti įvairūs subjektai: Utenos apskrities teisėsaugos institucijos, rajonų savivaldybės bei kaimiškosios seniūnijos, policijos rėmėjų organizacijos ir kt.

Pirmiausia reikėtų parengti prevencinę programą, kurios pagrindinis tikslas būtų užtikrinti atokiose kaimo vietovėse ir vienkiemiuose gyvenančių asmenų bei jų turto apsaugą. Gavus finansavimą galima būtų vykdyti gyventojų saugumą užtikrinančias akcijas.

Visos prevencinės priemonės turi turėti lokalų pobūdį, jas organizuoti ir vykdyti turi konkrečios tarnybos. Tačiau nusikalstamumo prevencija yra visos visuomenės uždavinys, už kurį atsako ne tik policija, tačiau ir politikai, valstybinės ir nevalstybinės tarnybos, masinės informavimo priemonės, taip pat ir gyventojai.

Visuomenėje paplitęs požiūris, kad nusikalstamumo prevencija yra pirmiausia teisėsaugos institucijų pareiga, nors plačiai paplitęs bei žiniasklaidos eskaluojamas, kriminologiniu požiūriu šis požiūris atrodo klaidingas. Teisėsaugos institucijos iš esmės atlieka prievartinę nusikalstamumo prevenciją.

Tačiau prievartinės nusikalstamumo prevencijos procese socialinis konfliktas lieka neišspręstas, o tik atidedama tolesnė jo raiška. Tuo tarpu teisėsaugos institucijų veikla nukreipta į nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų padarinių užkardymą, o ne į priežasčių, kurios šiuos padarinius sukūrė, šalinimą.³⁶

Taigi, nusikalstamumo prevencijoje dalyvaujančių subjektų veikla, pirmiausia turėtų būti nukreipta į priežasčių, kurios sukūrė nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų padarinius, šalinimą.

³⁶ Babachinaitė G., Kuklianskis S. Teorinės nusikalstamumo prevencijos problemos // Jurisprudencija. 2003, t. 42 (34). P. 107.

IŠVADOS

1. Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse yra latentinis (užslėptas) visuomeninis reiškinys. Ši problema bendruomenėse dažniausiai yra slepiama, todėl sunku nustatyti realų smurto prieš senyvus asmenis mastą.

2. Tyrimo rezultatai atspindi, kad smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje aukomis tampa didesnė dalis 71 - 76 metų amžiaus tik pagrindinį išsilavinimą turinčių moterų. Dėl išsilavinimo bei teisinių žinių stokos, senyvo amžiaus asmenys mažiau pajėgūs ginti savo pažeistas teises.

3. Nustatyta, jog senyvo amžiaus moterys, dažniau nukenčiančios nuo smurto nei vyrai, labiausiai patiria psichologinį smurtą, o vyrai – fizinį smurtą. Seksualinės prievartos atvejai labai reti, o tyrimo metu pasireiškė tik išimtinai moterų atžvilgiu. Seksualinio smurto reiškinys senyvo amžiaus moterų atžvilgiu yra ypatingai latentiškas, nes aukos dažniausiai linkusios nusišypsoti šį žiaurų faktą.

4. Senyvo amžiaus moterys kaimo vietovėse Utenos apskrityje smurtą vienodai patyrė tiek iš savo artimiausių šeimos narių (sūnų/dukų), tiek ir iš nepažįstamų smurtautojų. Senyvo amžiaus vyrai dažniausiai patyrė smurtą iš svetimų (nepažįstamų) asmenų.

5. Dauguma senyvo amžiaus vyrų - 71 (71 proc.) ir moterų - 78 (59 proc.), patyrę smurtą niekur nesikreipė pagalbos. Dauguma smurto įvykių lieka neišaiškintų vien tik dėl to, kad smurtą patyrusios aukos nesikreipia būtinos pagalbos į kompetentingas institucijas. Pažymėtina, kad nuo smurto nukentėjusios senyvo amžiaus aukos jeigu kreipiasi pagalbos, tai pirmiausia kreipiasi į medikus. Todėl medikų vaidmuo tiek gydant smurto aukas, tiek ir imantis smurto prevencinių priemonių mūsų visuomenėje turi būti labai vertinamas. Nuo smurto nukentėję senyvo amžiaus asmenys retai kreipiasi į policiją.

6. Tyrimo rezultatai parodė, kad pagrindinės priežastys, dėl kurių senyvo amžiaus žmonės nesikreipė pagalbos nuo patirto smurto, yra: noras nusišypsoti smurto įvyki, gėdos jausmas bei baimė dėl smurtautojo keršto. Senyvo amžiaus žmonės, siekdami išvengti neigiamų pasekmių ateityje, dažnai stengiasi nutylėti apie smurtautojų veiksmus.

7. Dauguma respondentų, nurodė, jog smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse atvejai yra labai dažni. Senyvi asmenys plačiai žino apie smurto įvykius, tačiau pasyviai juos stebi bei nesiima aktyvių prevencinių priemonių.

8. Pagrindinės smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje priežastys yra besaikio alkoholio vartojimo problema, bei nedarbas. Senyvo amžiaus žmonės nuolat gauna pastovias pajamas (pensiją), kurios sąlygoja senyvus asmenis tapti potencialiomis smurtautojų aukomis.

9. Tiek nacionaliniu, tiek ir regioniniu lygmeniu smurto prieš senyvus asmenis kaimo vietovėse problema yra mažai nagrinėta, todėl ir vykdoma šio smurto prevencija yra silpna bei mažai veiksminga.

10. Viena pagrindinių smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencijos dalių – įvairių institucijų, sprendžiančių šią problemą, veiksmų kordinavimas bei nuolatinis bendradarbiavimas. Siekiant kovoti su šio pobūdžio smurtu, nepakanka vien tik teisėsaugos institucijų veiklos. Svarbų vaidmenį vaidina ir kitos visuomeninės organizacijos bei bendruomenės, kurių paskirtis – padėti nuo smurto nukentėjusiai aukai.

11. Ženklus vaidmuo smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencijoje priklauso žiniasklaidai. Tačiau vietinės žiniasklaidos priemonės dažniausiai komerciniais tikslais spausdina ir leidžia leidinius, kurie pritrauktų visuomenės dėmesį, bet neatspindi tos pačios visuomenės moralinių normų, jų trūkumų ir kaime gyvenančių senyvo amžiaus žmonių problemų.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Siekiant kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse, būtina skatinti kuo didesnę bendradarbiavimą tarp įvairių teisėsaugos institucijų, valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų, kaimo bendruomenių.

2. Reikia ruošti specialistus, galinčius dirbti su nukentėjusiomis nuo smurto aukomis. Tikslinga tobulinti policijos pareigūnų, kurie dažniausiai susiduria su smurto atvejais, kitų teisėsaugos, socialinių tarnybų, bendruomenių atstovų dirbančių su nukentėjusiais nuo smurto, profesinę kompetenciją, gilinti žinias smurto problematikos ir socialinio darbo srityse.

3. Būtina imtis aktyvių priemonių informuojant senyvo amžiaus žmones apie smurto problematiką. Siekiant teigiamų rezultatų smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencijos srityje, pirmiausia tai reikėtų daryti žiniasklaidos pagalba. Vietinės televizijos laidų metu būtų tikslinga ekrane nurodyti aukoms, nukentėjusioms nuo smurto, pagalbos telefonus. Manytina, kad tai turėtų labai efektyvų poveikį bei nesudarytų didelių finansinių išlaidų.

4. Informacija senyvo amžiaus žmonėms, gyvenantiems kaime, turi būti pateikiama kuo paprastesniu ir jiems suprantamu būdu. Svarbu, kad seniūnijų darbuotojai šviestų senyvo amžiaus žmones smurto tema bei pateiktų visapusišką informaciją apie pagalbą nuo tokio smurto nukentėjusioms aukoms. Kartais pakaktų tik lankstinukų su konkrečių pareigūnų vardais, pavardėmis bei telefono numeriais. Esant finansinėms galimybėms, reikėtų senyvo amžiaus žmones, ypač tuos, kurie gyvena vienišiuose, aprūpinti telefoninio ryšio priemonėmis.

5. Savivaldybių (ypač kaimiškų rajonų) lygmeniu aktualu steigti institucijas, teikiančias diferencijuotą profesionalią pagalbą senyvo amžiaus žmonėms, nukentėjusiems nuo smurtautojų veiksnių. Sudaryti sąlygas nukentėjusiems asmenims gauti nemokamą teisinę pagalbą.

6. Tikslinga kaimo vietovėse Utenos apskrityje vykdyti tikslines programas, nukreiptas senyvo amžiaus žmonių apsaugai nuo smurto ir prievartos.

7. Siekiant mažinti smurtą prieš senyvo amžiaus žmones Utenos apskrities kaimuose, būtina rengti kuo daugiau prevencinių priemonių bei užtikrinti jų veiksmingą įgyvendinimą, įtraukiant kuo daugiau smurto prevencijoje dalyvaujančių subjektų, kurių veikla, pirmiausia turėtų būti nukreipta į smurtą sukeliančių priežasčių šalinimą

8. Be teisinių priemonių ir teisėsaugos institucijų indėlio reikšmingą vietą smurto prieš senyvo amžiaus asmenis prevencijoje užima įvairios socialinės akcijos bei švietimo programos, nukreiptos tiek į jaunimą, tiek į visuomenę apskritai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: // Valstybės žinios, 2000, Nr.89- 2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas: // Valstybės žinios, 2002, Nr.37-1341.
4. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas, 2000 m. spalio 17 d., Nr.VIII-2048. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777.
5. 2005 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas Nr.X-296 //Valstybės Žinios, 2005.07.14, Nr.: 85, Publikacijos Nr.: 3140.
6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2000 m. gruodžio 7 d.
<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LT.01000101.htm>
(Prisijungimo laikas 2008 12 19)

Specialioji literatūra:

7. Jovaišas K. LR Konstitucijos 22 straipsnio komentaras. // LR Konstitucijos komentaras. 1 dalis. – Vilnius. Teisės institutas, 2000.
8. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. – Vilnius. Eugrimas, 2000.
9. Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius. Lietuvos teisės universitetas, 2001.
10. Fiurst M. Psichologija. –Vilnius., 1999.
11. Lorenzas K. Vadinamasis blogis. Vilnius, 2001
12. Froidas Z. Kasdienio gyvenimo psichopatologija. Vilnius, 1992.
13. Jacikevičius A. Žmonių grupių (socialinė) psichologija. – Vilnius, 1996.
14. Čepas A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai. – Vilnius, 1986.
15. Babachinaitė G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje. // Jurisprudencija. – Vilnius. 1999, t. 12(4).
16. Babachinaitė G., Kuklianskis S. Teorinės nusikalstamumo prevencijos problemos // Jurisprudencija. 2003, t. 42 (34).
17. Kairienė B. Agresyvumo raiška ir ištakos: prevencijos pedagogikos kontekstas. Pedagogika, 2000, Nr. 44.
18. Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje., - Vilnius. Vilniaus universitetas. Moterų studijų centras, 1997.
19. Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla.Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.

20. Mažeikienė D. Vaikų bausmės šeimoje ir socialinė adaptacija. Vilnius: LTU, 2003.
21. Pečiūrienė J. ir kt. Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas. -Vilnius: Moterų informacijos centras, 1998.
22. Stankūnienė V. ir kt. - Šeima ir gimstamumas Lietuvoje. -Vilnius.,1997.

Kiti šaltiniai:

23. Fizinis ir psichologinis smurtas. Pirminės sveikatos priežiūros komandų mokymas. ES Phare projektas. – Vilnius, LR Sveikatos apsaugos ministerija.
24. Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje: informacinė medžiaga. -Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004.
25. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Senyvo amžiaus žmonių orumą žeminančio elgesio. Oficialusis leidinys C 044 , 16/02/2008 p. 0109 – 0114.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:044:0109:01:LT:HTML>.
Prisijungimo laikas: 2008 11 17.
26. <http://nesnausk.org/klinikine-psichologija/2008/11/19/senyvo-amziaus-zmoniu-konsultavimas-remiantis-egzistenciniu-pozitumu/>. (Prisijungimo laikas: 2008-11-15).
27. <http://www.lygus.lt/article.php?id=28>. (Prisijungimo laikas: 2008-11-16).
28. <http://www.lygus.lt/saugi/smurtas.php?type=1>. (Prisijungimo laikas: 2008-11-17).

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse kriminologinė charakteristika Utenos apskrityje

ANOTACIJA

Smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse yra labai svarbi visuomenės problema. Nežiūrint į problemos svarbą, ši tema Lietuvos teisės moksle nėra plačiai nagrinėta. Akivaizdu, jog nesant pakankamo smurto prieš senyvus asmenis ištyrimo lygio, smurto prieš šiuos asmenis prevencija yra labai sąlyginė.

Siekiant visapusiškai išanalizuoti pasirinktą temą, darbe nagrinėjama smurto samprata, smurto prieš senyvo amžiaus žmones priežastys bei šio smurto pasekmės aukai, aptariamai ypatumai, kuriais pasižymi smurtas prieš senyvus asmenis.

Pažymima, kad dabartinė teisinė bazė nėra pakankama tam, kad operatyviai galima būtų išaiškinti daugelį smurto prieš senyvo amžiaus žmones tiek kaimo vietovėse, tiek ir kituose šalies regionuose įvykių. Šiam tikslui pasiekti, siūlomi tam tikri sprendimo būdai.

Siekiant giliau atskleisti iškeltą problemą, darbo metu atliktas kriminologinis tyrimas kaimo vietovėse Utenos apskrityje. Išanalizavus tyrimo duomenis, pateikiami pagrindiniai smurto prieš senyvo amžiaus žmones akcentai bei specifika. Susisteminus gautą informaciją, darbo pabaigoje buvo pateiktos apibendrintos išvados bei pasiūlymai.

Darbe didelė reikšmė yra teikiama prevencinėms priemonėms, galinčios padėti kovoti su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones tiek kaimo vietovėse tiek ir visos šalies regionuose.

Vartojamos sąvokos: smurtas, smurto rūšys, senyvo amžiaus žmogus, smurtautojas, auka, prevencija.

Die kriminologische Charakteristik der Gewalt gegen die alte Menschen auf dem Land in Utena Bezirk

DIE ANNOTATION

Die Gewalt gegen die alte Menschen auf dem Land ist ein wichtiges Problem der Gesellschaft. Dieses Problem ist in litauischer Rechtswissenschaft wenig erforscht. Wegen der unzureichende Forschung ist die Verbeugung der Gewalt gegen die alte Menschen sehr relativ.

Das Autor untersucht in der Arbeit die allgemeine Gewaltstheorie, die Beweggruende der Gewalt gegen die alte Menschen, die Folgen der Gewalt fuer das Opfer, die Besonderheiten der Gewalt gegen die alte Menschen.

Heutige Rechtslage ist unvolstaendich fuer die schnelle Ermittlung der Gewalt gegen die alte Menschen sowohl auf dem Land, als auch im andere Raeume des Staates. Fuer Loesung dieses Problem beantragte das Autor mehrere Loesungsmoeglichkeiten.

In der Arbeit ist auch eine kriminologische Untersuchung auf dem Land im Utena Bezirk gemacht. Der Autor vorstellt die Besonderheiten und Hauptmerkmalen der Gewalt gegen die alte Menschen. Zum Ende sind die Folgerungen und Angebote gestellt.

Eine grosse Bedeutung hat in der Arbeit die Verbeugungmassnahmen, die der Kampf gegen die Gewalt gegen die alte Menschen nutzlich machen können.

Grundbegriffe:: die Gewalt, die Gewaltarten, der alte Mensch, der Gewaltanwender, das Opfer, die Verbeugung.

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse kriminologinė charakteristika Utenos apskrityje

SANTRAUKA

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones problema egzistuoja ir skaudžiai paliečia didelę visuomenės dalį. Visuomenė dar nepasirengusi patikėti, kad smurtas prieš senyvus asmenis yra opi problema. Lietuvoje pasigendama teisinės literatūros bei monografinių ir periodinio pobūdžio darbų, kuriuose būtų tiksliai ir išsamiai aptariamos smurto prieš senyvo amžiaus žmones tendencijos.

Šios aplinkybės skatina giliau pažvelgti į smurto prieš senyvo amžiaus žmones problemą bei galimus jos sprendimo būdus.

Smurto prieš senyvus asmenis šalyje didėjimą lemia daugelis veiksnių: šalies ekonominė situacija, socialinės sąlygos, moralinės nuostatos ir kt. Įvertinus smurto prieš senyvo amžiaus žmones kilimo priežastis, darbe pateiktos ir tokio smurto pasekmės aukai. Konstatuota, jog senyvi žmonės dėl savo amžiaus bei kitų priežasčių labai sunkiai išgyvena smurto prieš juos pasekmes.

Sprendžiant numatytus uždavinius darbe buvo atliktas kriminologinis tyrimas apie smurtą prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse Utenos apskrityje, padaryta šių rezultatų analizė. Tyrimų dalyvių susisteminta nuomonė bei gauti rezultatai pateikiami darbe, tuo remiantis suformuluotos išvados.

Darbo dalyje, kurioje kalbama apie prevencines smurto prieš senyvus asmenis galimybes, peikta Europos Sąjungos institucijų pozicija dėl kovos su smurtu prieš senyvo amžiaus žmones bei jų orumą žeminančiu elgesiu. Buvo išskirtos pagrindinės gairės, kuriomis turėtų vadovautis valstybės narės (tame tarpe ir Lietuva), įgyvendindamos smurto prieš senyvo amžiaus asmenis prevenciją.

Apžvelgus smurto prieš senyvo amžiaus žmones prevencijos esminius aspektus, paskutinėje darbo dalyje pateiktos išvados bei pasiūlymai smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse prevencijai gerinti.

Die kriminologische Charakteristik der Gewalt gegen alte Menschen auf dem Land im Utena Bezirk

DIE ZUSAMMENFASSUNG

Es gibt ein Problem der Gewalt gegen die alte Menschen. Das Problem beruehrt den grosse Teil des Gesellschafts. Jedoch ist der Gesellschaft noch nicht bereit dieses Problem erzukennen. In Litauen fehlt an der umfassende rechtliche Literatur und andere vollstaendige Werke ueber die Tendenzen der Gewalt gegen die alte Menschen.

Diese Umstaende foerdern das Problem der Gewalt gegen die alte Menschen zur Untersuchung bringen und Lösungsmöglichkeiten vorzulegen.

Die Gewalt gegen die alte Menschen haengt von der wirtschaftliche Situation des Staates, Sozialbedingungen, moralische Stellung und andere Umstaende. In der Arbeit sind die Beweggruende der Gewalt gegen die alte Menschen bewerten und die Folgen der Gewalt fuer das Opfer einbringen. Die alte Menschen erleben infolge seines Alter und anderen Ursachen die Konsequenzen der Gewalt sehr schwierig.

Das Autor hat eine kriminologische Untersuchung der Gewalt gegen die alte Menschen auf dem Land im Utena Bezirk gemacht und die Erklaerung der verschaffenen Resultaten dargestellt. Auf dieser Grunde wird die erhaltende Ergebnisse und Stellungnahme bekommt und die Folgerungen gestellt.

In dem Teil ueber die Verbeugung der Gewalt gegen die alte Menschen stellt das Autor die Positinion der Europaische Gemeinschaft und die Hauptmeilensteine des Kampfes gegen die Gewalt dar.

Im letzte Teil der Arbeit werden die Folgerungen der Untersuchung der Gewalt gegen die alte Menschen auf dem Land eingebracht und die Angebote fuer die bessere Verbeugung der Gewalt vorgebracht.

PRIEDAI:

1 priedas

Anoniminė anketa

Smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse paplitimui Utenos apskrityje nustatyti (smurto aukos - suaugę asmenys)

Mielas respondente,

Anketa yra anoniminė, todėl savo vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Visi atsakymai bus konfidencialūs ir naudojami tik moksliniams tikslams.

Šioje anketoje nėra teisingų ar neteisingų atsakymų, todėl Jūs turite pažymėti tą, kuris labiausiai tinka Jums. Labai prašytume pildyti kruopščiai.

1. Lytis: (tinkamą pažymėti):

- Vyr.
- Mot.

2. Amžiaus grupė:

- 65-70 m..
- 71-76 m.
- 77 m. ir vyresni.

3. Subjekto gyvenamoji vieta:

- kaimas;
- miestas.

4. Išsilavinimas:

- bemokslė (-is);
- pradinis (4 kl.);
- pagrindinis (10 kl.);
- vidurinis (12 kl.);
- spec. vidurinis (prof.-tech. m-kl.);
- aukštesnysis (technikumas);
- aukštasis.

5. Užimtumas:

- darbininkė (-as);
- dirbanti (-is) aptarnavimo sferoje;
- dirbanti (-is) tik laikinus darbus;
- bedarbė (-is);
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

6. Ar turite teistumą:

- ne;
- taip.

7. Su kuo gyvenate:

- gyvenate vienas (-a);
- gyvenate su sutuoktiniu (-e) ar partneriu (-e);
- gyvenate su vaikais;
- kita _____ (tinkamą įrašyti);

8. Ar buvote nukentėjusi (-ęs) nuo smurto:

- nepatyrčiau;
- taip, 1-2 kartus per paskutinius metus;
- taip, 3-5 kartus per paskutinius metus;
- taip, patiriu kelis kartus per savaitę;
- taip, patiriu kasdien;
- kita _____ (tinkamą įrašyti);

9. Kokio pobūdžio smurtą patyrėte:

- fizinį;
- psichologinį;
- seksualinį;
- ekonominį;
- nepriežiūrą.

10. Subjekto santykis su smurtautoju (tinkamą pažymėti):

- nepažįstamas asmuo;
- pažįstamas asmuo (pvz., kaimynas) _____ (tinkamą įrašyti);
- sūnus/dukra _____ (tinkamą įrašyti);
- anūkas/anūkė _____ (tinkamą įrašyti);
- kitas šeimos narys (pvz., žentas, marti) _____ (tinkamą įrašyti);
- giminaitis _____ (tinkamą įrašyti);

11. Į ką kreipėtės dėl patirto smurto:

- nesikreipiau niekur;
- į giminaičius;
- į policiją;
- į medikus;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

12. Jei nesikreipėte dėl patirto smurto, tai kodėl:

- nesiryžau;
- norėjau nuslėpti nuo kitų;
- buvo gėda prieš artimuosius ir kaimynus;
- baimė dėl keršto;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

13. Ar, Jūsų nuomone, dažnas reiškiny s smurtas prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse:

- ne;
- pasitaiko, bet retai;
- pasitaiko, bet ne itin dažnai;
- labai dažnas reiškinys;
- neturiu nuomonės.

14. Iš ko sužinote apie smurto atvejus prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse:

- iš spaudos;
- iš radijo;
- iš televizijos;
- iš pažįstamų, draugų;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

15. Kokios, Jūsų nuomone, smurto prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse priežastys:

- alkoholizmas;
- nedarbas;
- pinigų trūkumas;
- psichikos sutrikimai;
- neturiu nuomonės;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

16. Kaip Jūs manote, reikėtų spręsti smurtavimo prieš senyvo amžiaus žmones kaimo vietovėse problemą:

- griežtinti įstatymus;
- mažinti nedarbą;
- išdalinti mobiliuosius telefonus, kad būtų galima kreiptis pagalbos;
- išsikelti iš vieniemių/arba pas artimuosius;
- neturiu nuomonės;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

Dėkojame už sugaištą laiką.

Darbą parengė:

Jolita Jatulienė